

PITANJE AUTENTIČNOSTI TAKOZVANOG ANDRIJINOG VARAŽDINSKOG PRIVILEGIJA IZ 1209. GODINE

Mirko Androić

Poznato je, da je Varaždin prvi od gradova srednjovjekovne Slavonije stekao privilegij slobodnog i kraljevskog grada. Upravo zato je i važno riješiti pitanje ispravnosti takozvane Andrijine varaždinske isprave iz 1209. godine.

Odmah na početku nam je reći, da se ovim našim radom taj problem ne pojavljuje i ne pokušava riješiti prvi put.

Već je Šišić u »Diplomatičkom zborniku« svezak III. označio Andrijinu ispravu iz 1209. godine kao sumnjivu, upozoravajući na komparaciju s onom Belinom iz 1220. godine.¹ U svom »Priručniku« ponovno je Šišić spominje među »odabranim falsifikatima« navodeći, da je »načinjena prema originalnom prijepisu«, te da je »klasični primjer« prve grupe falsifikata, gdje idu one isprave, koje je falsifikator učinio prema vjerodostojnim ispravama.²

Te Šišićeve primjedbe potpuno je usvojio i Szentpétery Imre, obradivši je s diplomatičkog gledišta.³

Tanodi je posljednji, koji je izvršio potpunu i opširnu diplomatičko-paleografsku analizu te isprave, pokušavajući ući i u sadržajnu, i to u svojoj raspravi »Ispravnost varaždinske darovnice iz godine 1209.«⁴

Promotivši ispravu Andrije II. iz 1209. godine s diplomatičkog i paleografskog gledišta, Tanodi naglašava, da protiv izvornosti te isprave

1 — Smičiklas, Codex diplomaticus III, str. 31 (citiram: CD).

2 — Šišić, Priručnik izvora hrvatske historije, Zagreb 1914, str. 631.

3 — Szentpétery Imre, Az Arpad-házi királyok okleveleinek kritikai jegyzete sv. I. 1—3, gdje je obradio s diplomatičkog stajališta sve isprave Arpadovića od kralja Stjepana do 1270. godine. Nigdje pisac nije ulazio u historijsko-sadržajnu analizu teksta dokumenata.

4 — Časopis za hrvatsku povijest (citiram: Č H P), knjiga I, svezak 4, str. 289—315.

I kasnije su se naši historičari susretali s problemom te isprave. Evo, što nam Kostrenčić u posljedje vrijeme o njoj kaže: »Iz prve polovine XIII. stoljeća sačuvao se niz kraljevskih privilegija, po kojima se »gosti« izuzimaju ispod županske vlasti, a njihove organizacione jedinice podređuju neposredno kralju ili banu. Tako »gosti« grada Varaždina — prema nedovoljno pouzdanjoj ispravi — primaju već 1209. od Andrije II. naročite slobode, a s potpunom sigurnošću može se to utvrditi za godinu 1220.« Historija naroda Jugoslavije I. Zagreb 1953, str. 687.

»govore pogrešno navedena imena dostojanstvenika u eshatokolu i paleografske oznake«, ipak zaključuje, da je »darovnica Andrijina Varaždincima kao diplomatski izvornik vrlo problematična.« Zbog toga u nastavku postavlja pitanja:

1. da li se radi samo o formalnom falsifikatu, koji je po sadržaju ispravan, ali nije po formi.

2. da li je to možda grubo, t. j. i formalni i materijalni falsifikat, u kojem dakle ni tekst nije istinit, i

3. kada je napisana isprava, koju danas posjedujemo kao Andrijin varaždinski privilegij iz 1209. godine.

Vežući prvo pitanje s drugim na temelju svoje analize sadržaja isprave, zaključuje, da su sve činjenice navedene u toj listini historijski vjerodostojne, te da nema tu ni govora o grubom falsifikatu; paleografsko-diplomatičkom analizom utvrđuje formalni, tj. pisarski falsifikat ovog dokumenta.

Na treće pitanje, naime pitanje vremena nastanka ove isprave, odgovara, da ga treba vezati uz početak XIII. stoljeća, po svoj prilici o doba, kad su 1220. godine Varaždinci zatražili od mladog kralja Bele novi privilegij.

Šišić je dakle, ne ulazeći ni u sadržajnu ni u diplomatsko-paleografsku analizu, vanjskom komparacijom ove takozvane Andrijine isprave s Belinom proglasio prvu najprije sumnjivom, a zatim kasnije formalnim, pisarskih falsifikatom; Szentpétery je to isto zaključio putem diplomatske analize; Tanodi pak, provedši potpunu i diplomatsku i paleografsku, a dijelom veoma površnu sadržajnu analizu, dolazi do istog zaključka.

U nastavku nužno nam se postavlja pitanje

I. dali je potpuna diplomatska i paleografska analiza s jedne strane, a s druge ona samo vanjska Šišićeva komparacija takozvane Andrijine isprave iz 1209. godine s Belinom iz 1220., i zatim posljednja površna sadržajna analiza Tanodijeva, dovoljna, a da se donese u konačnici toliko čvrsta konstatacija, da današnju sačuvanu takozvanu Andrijinu varaždinsku ispravu iz 1209. godine moramo smatrati samo formalnim, a ne i grubim, materijalnim falsifikatom;

II. da li na temelju gornjega može stajati Tanodijeva tvrdnja, da je ova isprava nastala prije no što je Varaždin ponovno zadobio privilegij slobodnog grada od mladog kralja Bele godine 1220., te

III. kada je prema tome i tko je Varaždinu dao privilegij slobodnog kraljevskog grada.

I.

Svi su naši prethodnici, služeći se u rješavanju pitanja izvornosti takozvane Andrijine varaždinske isprave iz 1209. godine u prvome redu diplomatskim i paleografskim analizama, dakle formalnim, onim vanjskim putem, dolazili do zaključka, da je ta isprava falsifikat. S naučne

strane gledišta takovo ih je paleografsko-diplomatičko promatranje nužno i dovelo do konstatacije, da je Varaždinska isprava Andrije II. iz 1209. godine pisarski, formalni falsifikat.

Da bi se moglo utvrditi, da li je ova isprava i grubi materijalni falsifikat, nužno je neminovno izvršiti jednu široko zasnovanu naučnu sadržajnu analizu isprave, uporediti taj njezin tekst s tekstem originalnog privilegija mladog kralja Bele iz 1220. godine, kojem nitko nije osporio izvornost,⁵ te napokon uzeti u obzir svu ostalu postojeću izvornu građu, koja bi iole mogla ili potvrditi ili odbaciti tezu o materijalnom falsifikatu toga privilegija.

Isti naučni postupak mogao bi nam objasniti i vremensku problematiku glede nastanka ove isprave, a svakako nam objasniti i činjenicu, tko je dao Varaždinu i kada privilegij slobodnog kraljevskog grada. U našem rješavanju pitanja ispravnosti takozvane Andrijine varaždinske isprave iz 1209. godine služimo se upravo rečenom metodom potpunog korištenja svim izvorima, zatim sadržajnom analizom i napokon komparacijom u svakom pogledu.

Analizirajmo najprije sadržajno tekst današnje takozvane Andrijine isprave iz 1209. godine, jednako i Beline iz 1220., pa istovremeno komparirajmo njihov sadržaj, te izvedimo na temelju toga zaključke.

1

1209

A

Quod comes uel suos comes
curialis non habeant po-
testatem eos iudicandi, sed
in(ter) eos quemcumque uolunt
iudicem constituent, quem rihtardum solent appellare.

1220

A

Quod comes uel suos comes
curialis non habeant po-
testatem eos iudicandi sed
inter eos quemcumque uolunt
iudicem constituent quem rihtardum solent appellare
Si quis extraneus cum burgen-
sibus eiusdem uille litigium
commouerit, curialis comes

5 — Osim Madjara Pleidella, koji to zaključuje na temelju toga, što se u Belinu privilegiju spominje Andrijin, a taj je falsifikat. I stoga, što se taj Belin iz 1220. ne spominje u narednom Belinom iz 1242., jer Pleidell smatra, da bi svakako Varaždinci 1242. godine naveli kralju Beli, ili da bi njegovoj kancelariji bilo poznato, da je upravo on, kao mladi kralj, već tome gradu dao privilegij slobodnog kraljevskog grada. Pleidell kao da ne shvaća, da Belina isprava iz 1220. ne govori o ovoj Andrijinoj danas sačuvanoj ispravi falsifikatu, već da je tu riječ o onoj, koja je izgorjela, kako ćemo vidjeti tokom ove naše rasprave. Glede onog drugog treba reći, da se češće u jednoj od daljih isprava ne spominju sve prethodne, već upravo najčešće samo ona posljednja. A ta Belina iz 1242. spominje varaždinski privilegij kralja Kolomana, što baš Pleidell posve krivo uzima kao prilog svojoj tvrdnji o falsifikatu i Beline isprave iz 1220. godine. Pleidell je tako stvari postavio u raspravi »A magyar várostörténet első fejezete«, izašioj u »Szazadok« LXVIII, Budimpešta 1934, str. 14.

simul cum rihtardo discuciant;
si extraneus remanserit,
curiali comiti suo iudi-
cio teneatur, burgensis autem
suo rihtardo

B

Nullus autem burgensis tri-
butum et tricesimam soluere
teneatur, nisi qui uadit in
Teuthoniam cum suis merci-
moniis, de quolibet curru
ponderato soluet tres dena-
rios, de singulis uero equis
venalibus duos denarios de
duobus bobus vnum dena-
rium, de tribus porcis vnum
denarium, in portu Draue
de quolibet curru vnum
denarium.

C

Item idem hospites tenentur
soluere comiti eiusdem castri
in festo sancti Martini de
qualibet curia XII denarios,
quos iudex eorundem debet
colligere; quociens autem comes
castri renouatur tenentur ei da-
re XX cubulos vini, centum pa-
nes et unum bouem.

D

Si quis autem herede carens
decesserit, libere disponat suam
possessionem siue (ecclesie) seu
cuilibet (!) suorum cognatorum.
Si quis uero uoluerit de uilla
recedere uenditis omnibus suis
edificiis libere possit abire. Qui-
cumque uero burgensis per
aliquem extraneum in rebus
suis dampnum pateretur et
idem malefactor ab eodem

B

Nullus autem burgensis tri-
butum soluere teneatur,
nisi qui uadit in Teutho-
niam cum suis mercimo-
niis, de quolibet curru pon-
derato soluet tres denarios.

C

Item idem hospites tenentur
soluere comiti eiusdem castri
in festo sancti Martini de
qualibet curia XII denarios
quos iudex eorundem debet
colligere; quociens autem comes
castri renouatur tenentur ei da-
re XX cubulos vini, centum panes
et unum bouem.

D

Si quis autem herede carens
decesserit, libere disponat suam
possessionem siue ecclesie seu
cuilibet suorum cognatorum.
Si quis uero uoluerit de uilla
recedere uenditis omnibus suis
edificiis libere possit abire. Qui-
cumque uero burgensis per
aliquem extraneum in rebus
suis dampnum pateretur et
idem malefactor ab eodem

burgense in uilla sua recognosceretur rihtardus eiusdem loci inter eos faciat iusticiam.

E

Prima meta terre eorum incipit de uilla Yuanc ab oriente et tendit uersus meridiem ad arborem narfa uocatam, et protendit usque aquam Plinc infra capellam sancti Petri, uadit super aquam ad occidentem, peruenitur ad riuum qui uulgo dicitur Blizna et per eundem riuum uertitur ad meridiem, peruenitur ad quandam uallem et ascendit ad magnam uiam per quam itur ad Thoplicz, ibi tenet metas cum Zelko, et cum terra Thoplic, et inde per uiam superius eundo peruenitur ad duas arbores zilfa uocatas, inde tendit ad montem qui dicitur Pechce, ubi sunt cauerne in eodem monte, et prograditur uersus occidentem usque uiam leuatam, ibi tenet metas cum (Wlkoslaw), et cum Gurdon in quodam laco aqueo, et inde gradiens per eandem uiam leuatam ad aquilonem pertransit pontem muratum, et duos lacos, conterminatur uille episcopi et tenet metas cum ea in quodam laco, deinde progradiens uersus meridiem cadit ad predictum fluuium Plinc et exit ad quandam uiam leuatam, itur per eandem, cadit ad aquam que uulgo dicitur Bzenice, et per eandem itur ad occidentem, conterminatur uille Bere et tenet metas cum ea, inde

burgense in uilla sua recognosceretur rihtardus eiusdem loci inter eos faciat iusticiam.

E

Prima meta terre eorum incipit de uilla Yuanc et conterminatur mete uille Turda, deinde uadit ad uillam Iohannis et tenet metas cum ea inde ad uillam episcopi et tenet metas cum ea deinde gradiens conterminatur uille Gurdon et tenet metas cum ea inde conterminatur uille Wecuslau et tenet metas cum ea, inde uadit ad uillam Tusoy et tenet metas cum ea. deinde uadit ad terram Cruciferorum et tenet metas cum ea, deinde tendit ad magnam uiam, in qua gradiens priori mete conterminatur.

uadit ad caput aque,
ibi cum Radomer tenet metas.
deinde tendit ad aquilonem,
cadit ad predictam aquam
Plinc, inde conterminatur uil-
le Domse, et tenet metas cum
ea, deinde tendit ad magnam
uiam per quam itur ad ter-
ram Cruciferorum et tenet
metas cum ea, deinde gra-
diens ad aquilonem itur ad
dumum coruli iuxta quem
est meta, inde uadit ad uiam,
ibi est meta terrea circum-
fosa, inde uadit ad magnam
uiam per quam itur ad Theotho-
niam iuxta quam est meta
terrea circumfosa deinde uadit
ad arbore(m) que dicitur
zilfa iuxta quam est meta,
ibi est commetaneus Iner ioba-
gio castri, deinde uadit ad
portum Draue fluuii magni
per quem fluuium circuit in-
sulam que uulgo dicitur Zre-
pichar, quam numquam aqua
separare possit ab hospi-
tibus nostris, deinde progradiens
per maiorem cursum fluuii
magni peruenit ad predictam
uillam Yuanc in qua gra-
diens priori mete conterminatur.

2

Do kojih nas zapažanja dovodi uporedbena analiza sadržaja tih dvi-
ju isprava?

Ponajprije u pogledu ovlasti gradskog suca u Varaždinu takozvana
Andrijina povelja pod »A« poznaje kao jedinog suca varaždinskoga rihta-
ra. Belina međutim pod »A« spominje i slučaj, kad će ovaj morati dijeliti
svoju vlast s predstavnikom tvrđe, zvanim »comes currialis«. Bit će to
onda, kad dođe do parnice između varaždinskog građana i jednog stranca.
Takozvana Andrijina dakle povelja, kao ranija, ne zna za ograničenja
sudskog prava rihtaru, dok je u Belinoj, premda poznijoj, to ograničenje
naglašeno.

Na neslaganje teksta nailazimo zatim i u onom dijelu povelje, u ko-
jem je riječ o vanjskoj trgovini grada. Osim što Belina isprava pod »B«

ispušta riječ »tricesimam«, ona također ne spominje, da se izvoze konji, volovi i svinje. Ispada, da je godine 1220. vanjska trgovina Varaždina manja, no što je bila koju godinu ranije.

A što nam veli Tanodi u svojoj analizi ovog dijela takozvane Andrijine i Beline isprave?

»Usporede li se«, zaključuje on, »povlastice Andrijine darovnice i Beline, vidi se, da bitnih razlika nema... te razlike su tako male važnosti...«⁶

Ne znamo, odakle pravo velikog omalovažavanja tih razlika u pogledu sudskih ovlasti varoškog rihtara, odnosno onih, koje se tiču izvozne trgovine. Zar ne će Belino ograničenje prava suda značiti raniji period, a ono punih ovlasti takozvane Andrijine isprave kasniji? Ne bismo li Belino ispuštanje nekih izvoznih artikala uzeli radije kao doba nerazvijene privrede ovoga grada, a proširenje izvozne trgovine u takozvanoj Andrijinoj ispravi, analogno prvome, kao kasniji period. A to bi osim toga govorilo i u prilog tumačenju, da takozvanu Andrijinu varaždinsku ispravu treba smatrati ne samo formalnim, već i materijalnim falsifikatom; govorilo bi podjednako i to, da je takozvana Andrijina isprava nastala iza Beline.

Veoma daleko bi nas odvelo, da na ovome mjestu iznosimo sav historijat pravnog položaja »hospites« u vrijeme njihovih migracija, njihova nastanjivanja u našim krajevima i konačno stvaranja gradova.

Sam predmet međutim od nas traži, da se osvrnemo makar s nekoliko suhih činjenica i dokumenata na njihov tadanji pravni položaj u ovim predjelima. Mi ćemo to učiniti samo u pogledu suda, jer je taj problem povezan s našim pitanjem.

Pravo ima u tom pogledu Kostrenčić, kad kaže: »Stojeći pod zaštitom kralja..., odnosno pod zaštitom župana u županijama, »gosti« se već rano počinju organizirati, ali su te organizacije još uvijek bile pod neposrednom vlašću župana...«⁷

Eto, godine 1116. ugarsko-hrvatski kralj Stjepan potvrđuje samostanu sv. Ivana kod Belgrada darovanje Rogova, Vrbice i Kamenjana što mu ih darovaše nekoć hrvatski kraljevi Krešimir i Zvonimir.⁸

Kralj pušta, da se na te zemlje, darovane samostanu, slobodno nasele »hospites«. Potpadat će međutim pod sud samostanaca, kao nadarbenika.⁹

6 — Č H P, str. 306.

7 — Historija naroda Jugoslavije I, Zagreb 1953, str. 686.

8 — Ego Stephanus Geyce regis filius... monasterio sancti Johannis... confirmamus..., ut integre fratres... habeant omnes terras illas, quas olim Cresimir et Suenimir, quondam Croatiae reges... dicto monasterio... tradiderunt... terram in Rogoua et Virbizam... et in Chameniane... CD II, br. 100, str. 106).

9 — »Preterea ab peccatorum nostrorum remissionem nos eis concedimus, ut quoscumque hospites ad inhabitandas terras illas de quibuscunque locis adducere poterint, a nemine nisi a fratribus et eorum prepositis iudicentur, ad neminem cum sigillo vel homine determinati ire cogantur.« (CD II, br. 100, str. 106).

Kad je kralj Emerik godine 1200. ponovno potvrdio tu Stjepanovu ispravu, »hospites« ostavlja pod sudom opata, odnosno fratara tog samostana.¹⁰ I u Županiji gorskoj nalazimo »hospites« u pogledu sudovanja u istom položaju, kad ju je godine 1205. upravo kralj Andrija gotovo čitavu poklonio cistercitema.¹¹ Njegova isprava¹² iz 1211. i ona iz 1213. godine¹³ jednako podvrgavaju »hospites« sudu cistercitskoga opata, odnosno suca, kojeg ovaj za to ovlasti,¹⁴ premda se kaže za tog došljaka »sicut liber intrauit, ita quando voluerit liber descadat.«¹⁵

Mi tu u Gorskoj županiji nalazimo dvije vrste »hospites«. Jedne nastanjene rasteveno diljem županije, a druge skupno naseljene u Topuskom (Forum Toplice). Iako se o ovima u Topuskom govori posebno s obzirom na njihove dužnosti,¹⁶ ipak nigdje nije riječ o njihovu nekom drugom položaju glede suda. I njima dakle sudi cistercitski opat.

»Hospites« dakle po svome nastanjivanju u našim krajevima nemaju odmah svoga vlastitog suca. A još manje bi taj tada imao pune ovlasti sudovanja u svim slučajevima. Isprave-privilegije slobodnih gradova, koje dobivaju naša naselja »hospites«, spominju njihove predstavnike i kao suce. Tako u Perni,¹⁷ Vukovaru,¹⁸ Petrinji,¹⁹ Samoboru,²⁰ Jastrebarskom,²¹ i Križevcima²² je to »maior ville«; »villicus« je u Virovitici,²³ Krapini,²⁴ na otoku »Cluch«,²⁵ kod »hospites de Sancto Am-

10 — »Beneficium quoque, quod sepe iam dictum monasterium a Stephano rege Geyche filio sub robore privilegii est adeptum ratum habentes decernimus, ut quanta cumque hospitum multitudo terras quarum meminibus inhabitaverit, abbatis uel fratrum siue prepositorum suorum astet iudicio...« (CD II, br. 331, str. 358).

11 — CD III, br. 49, str. 54/5.

12 — CD III, br. 84, str. 103/6.

13 — CD III, br. 95, str. 116/8.

14 — »Abbas vero plenariam et irrefragabilem habeat potestatem universum populum suum vel per se vel per suum comitem currialem iudicare...« (CD III, br. 84, str. 106).

15 — CD III, br. 84, str. 105.

16 — »Homines de foro Toplice preter marturinas reddere debent tonellam vini, bovem unum et de singulis domibus panem unum et hoc ter in anno, scilicet: in natali domini, in pascha, in assumptione beate virginis.« (CD III, br. 84, str. 105).

»Preterea sciendum est, quod homines de foro Toplice singulis annis decem pensas frisaticorum eidem ecclesie solvere tenentur: in nativitate domini quinque pensas et in pascha quinque pensas, preter marturinas quas sicut alii solvant.« CD III, br. 95, str. 117.

17 — CD III, br. 225, str. 252/3.

18 — CD III, br. 304, str. 346/7.

19 — CD IV, br. 113, str. 123/5.

20 — CD IV, br. 149, str. 164/6.

21 — CD V, br. 577, str. 51/2.

22 — CD IV, br. 426, str. 489/91.

23 — CD III, br. 367, str. 422/3.

24 — CD XI, br. 261, str. 344/5.

25 — CD IX, br. 389, str. 478/80.

brozio²⁶ i u kaptolskom naselju »Lepa ves«.²⁷ »Iudex« je sudac u naselju »in monte Grech«,²⁸ Koprivnici²⁹ i Varaždinu. Ali eto, u Perni će suditi po kralju imenovani »defensor«,³⁰ u Vukovaru »maior ville« u parnicama zbog »effusio sanguinis« donosi presudu s kraljevskim tvrđavskim vukovarskim službenikom zvanim »ianitor castris«,³¹ slično vrijeđi i za Krapinu, gdje njezin »villicus« dijeli sudsku vlast s tamošnjim kastelanom, kad je sud o grabežu, nasilju i umorstvu.³² Tako je i u Kluču,³³ a slično je ograničenje kaptol odredio i za villicusa u svojem naselju »hospites Lepa ves«.³⁴ Dakle, sudska vlast kod »hospites« i u njihovim skupnim naseljima poznaje određenu razvojnu liniju. Ona je počela od sudovanja kraljevskih predstavnika ili crkvenih nadarbenika, te je dalje nastavila svoj razvoj preko ograničenog prava sudovanja.

Upravo je tako dakle tekao taj razvoj, kao što nam pitanje suda rješava 1220. godine Belina varaždinska isprava, a ne onako, kao što ga pokazuje takozvana Andrijina varaždinska isprava 1209. godine.

Nešto slično možemo primijetiti i za izvozu trgovinu.

Varaždin je naselje nastalo negdje u XII. stoljeću. Zar već početak

26 — CD V, br. 978, str. 516/7.

27 — CD XI, br. 114, str. 152/4.

28 — CD IV, br. 155, str. 172/6.

29 — CD XII, br. 107, str. 149/50.

30 — »... nec aliquis ipsos preter defensorem ipsorum a domino rege statutum audeat iudicare....« (CD III, br. 225, str. 252).

31 — »Ad universorum igitur volumus pervenire notitiam, quod nos hospitibus iuxta castrum Valkow commorantibus, videlicet Teutonicis, Saxonibus, Hungaris et Selavis, consilio et consensu omnium iobagionum nostrorum libertatem talem constituimus, ut omnem causam inter ipsos ortam praeter effusionem sanguinis maior villae eorumdem, quem ipsimet exposuerint, iudicare tenetur. Effusionem tamen sanguinis non per se sed per ianitorem castris possit iudicare, cum quo iudicium habeat commune...« (CD III, br. 304, str. 346).

32 — »... Item castellanus noster tres causas in medio ipsorum iudicare possit, videlicet causam furti, causam violencie seu potencie et causam homicidii seu sanguinis, in quibus tribus causis duas partes birsagii castellanus noster et terciam partem villicus ipsorum percipient. Alias omnes causas inter eos emersas et emergentes villicus eorum, quem communiter eligent et preficient, iudicandi habeat facultatem....« (CD XI, br. 261, str. 344).

33 — »... item villicum inter se eligant annualem quem voluerint, qui omnes causas per reuolucionem anni inter eos iudicet, determinet et discernat, exceptis hys, videlicet furta, homicidia, incendia et factum potencie, quas causas idem villicus et universitas de eadem insula iudicabunt...« (CD IX, br. 389, str. 479).

34 — »... Ipsos autem hospites libere ville nostre volumus ante omnia hac prerogativa gaudere, concedentes, ut ipsi annuatim kalendis maii, ante prandium, per suos quatuor compromissarios sibi valeant eligere villicum, qui eos et ipsorum singulos ac alios habitatores ibidem in casibus a iure non discrepantibus habeat et possit iudicare in omnibus causis civilibus et criminalibus civiliter motis, adhibitis secum duobus civibus assessoribus ibidem commorantibus. In causis autem criminalibus, sicut sanguinis, latrocinii, furti, incendii et similibus cum nostro iudice seculari...« (CD XI, br. 114, str. 152).

XIII. da donese ispravu, u kojoj će kralj navesti toliko specificirano izvozne artikle tog grada, koje Bela 1220. godine donosi u pojmu »natovarena kola«? Istina, osim Belinog privilegija za XIII. stoljeće nemamo dokumenata, koji bi nas upoznavali onovremenim razvojem trgovine. Privilegiji drugih gradova nemaju sličnosti, a niti su pogranični kao Varaždin. Premda ne možemo na šutnji izvora graditi suprotno mišljenje, ipak upravo sam dalji razvoj trgovine Varaždina može da opravda ovu pretpostavku. Takvu razvijenu trgovinu poznaje upravo XV. stoljeće, koje nam je i sačuvalo izvore o kupnji, na primjer, konja u varaždinskom kraju, i njihovu izvozu. Baš to vrijeme i govori o jačoj izvoznoj i uveznoj općoj trgovačkoj djelatnosti i u pravcu Italije i u pravcu susjedne Slovenije.³⁵ Dakle, opet kasniji period, bilježi takvo stanje, a ne XIII. stoljeće. Time smo na temelju dosadašnje analize i upoređenja teksta takozvane Andrijine i Beline isprave utvrdili:

- a) ograničenje prava suda varaždinskom rihtaru po starini stavlja Belinu ispravu pred Andrijinom;
- b) i manji izvoz u Belinoj ispravi s većim brojem artikala u Andrijinoj, opet bi vremenski mogao dati prednost Belinoj ispravi;
- c) ove činjenice u izvjesnom smislu daju pravo naslućivanja, da je takozvana Andrijina isprava iz 1209. godine ne samo formalni već i grubo falsifikat.

3

No pogledajmo, analizirajmo, te uporedimo i dalji tekst u onom njegovom dijelu, gdje se govori o zemlji, koju je Varaždin imao u času stjecanja svog privilegija, u kojem se opisuju granice zemljišnog teritorija grada Varaždina.

Upoznajmo se najprije s Tanodijevim zaključkom u pogledu granica.

»Kod opisa granica posjeda«, kaže on, »nalaze se velike razlike između Andrijine darovnice i Beline iz godine 1220..... U Andrijinoj ispravi zauzima opis granica oko 2/5 cijeloga teksta, a u Belinoj oko 1/6. Kod opisa ne dolazi do protuslovlja u ovim ispravama, jedino su kod Andrije podrobno navedene granice prema rijekama, selima i raznim zemljišnim predmetima, što više i pojedinim drvetima, dok su u Belinoj ispravi označene gotovo prema nazivima susjednih sela, među kojima se »villa Turda, villa Johannis, villa Tusoy« ne spominje u Andrijinoj ispravi.«³⁶)

Tanodijevi navodi o podrobnom i nadugačkom opisivanju granica u Andrijinoj ispravi su točni, no jednako je točno i to, da on nije iz načina baš takvog opisa granica ništa zaključio.

³⁵ — Primjerice godina 1467. bilježi nam u Varaždinu boravak trgovca Marka iz Venecije. Ovaj kupuje pretežno žito i konje, a donosi i prodaje platno i slične produkte. (Monumenta civitatis Varasdini II, /citiram: MCV/ str. 254); s druge strane znademo za trgovačke odnose s Ormožem (MCV II, str. 170), Ptujom (MCV II, str. 156) i Grazom (MCV II, str. 158).

³⁶ — Č. H. P., str. 307.

Jednako je istina, da Andrijina isprava ne zna za naselja »Turda«, »Johannis« i »Tusoy«, ali je istina i to, što Tanodi ne vidi, da Belina isprava ne zna, da s Varaždinom graniči »Zelco«, pa »Terra Thoplic«, »villa Bere«, »Radomer« i »villa Domse«, kao i to, da granica od »magna via« kreće do »portum fluvii Draue«, a otale na istok, pripajajući gradu otok »Zrepichar«.

Dakle se granice u ovim ispravama podudaraju tek u naselju »Yuanc«, pa »uilla episcopi«, »uilla Gurdon«, »uilla Wecuslau« i »terra Cruciferorum«, dok ostala ili ne zna Andrijina ili ih ne donosi Belina isprava.

Pri ovako različitom opisu granica, nije logična Tanodijeva tvrdnja o jedino »formalnom« falsifikatu Andrijine isprave ili o istovremenom nastanku obiju isprava.

Preпустimo stvar pomnoj analizi, te vidimo, kako bi išla granica zemljišnog teritorija grada Varaždina početkom XIII. stoljeća prema takozvanoj Andrijinoj ispravi.

Granica je s istočne strane započinjala »de uilla Yuanc«, kretala je na jug »usque aquam Plinc« i to »infra capellam sancti Petri«. Idući dalje samom rijekom Plitvicom na zapad, dolazila je »ad riuulum qui uulgo dicitur Blizna«; nastavljala se je Bliznom na jug, te »ascendit ad magnam uiam per quam itur ad Thoplicz«, gdje graniči »cum Zelco et cum terra Thoplicz«. Dalje je kretala po toj cesti »tendit ad montem qui dicitur Pechce«. Nastavljala se je u smjeru zapada »usque uiam leuatam«, gdje graniči »cum Wlkoslaw et cum Gurdon«. Po istoj je kretala put sjevera, prelazila »pontem muratum«, dolazila do medja »uille episcopi«, a da je zatim krenuvši put juga, dolazila do »predictum fluuium Plinc«. U nastavku je išla »ad quandam uiam leuatam«, te po istoj »ad aquam que uulgo dicitur Bzenice«. Istom je polazila na zapad kraj »uilla Bere«, a došavši do izvora Bzenice »cum Radomer tenet metas«. Put sjevera dolazi do »aquam Plinc«, na mjestu medja »uilla Domse«, te polazi »ad magnam uiam per quam itur ad terram cruciferorum« i sve do same zemlje; zatim »ad magnam uiam per quam itur ad Theuthoniam«. Još sjevernije »ad portum Draue, circuit insulam Zrepichar quam aqua nunquam separare possit a hospitibus nostris«, te glavnim tokom rijeke dolazi opet »ad uillam Yuanc, in qua gradiens priori mete conterminatur«.

Dok nema većih teškoća s utvrđivanjem granica uz rijeke i ceste, dotle ju je u ostalim dijelovima i usprkos pomnom studiranju teže utvrditi.

Rekli smo, da je granica gradskog teritorija na istočnoj strani započinjala od vile Ivank. Znamo za nju, da je odmah do Drave. Drugi nam izvori kažu, da je »in portu fluuii Drave« s njene južne strane, dok se okoliš zove »Iuanklaka«; godine 1470. ista više ne postoji.³⁷ Prema tome,

37 — »... taliter reambulare voluissent, quod primo incepissent in portu fluuii Draue a parte meridiei, vbi ciues Warosdienses villam Iwank fore asseruissent.« (MCV I, br. 179, str. 218).

jer već onda nije postojala, a danas mjesta sličnog imena nema, taj lokalitet za sada ostaje neutvrđen.

Dalje je granica kretala prema jugu do Plitvice kraj kapele sv. Petra. Jedan nam izvor iz 1470. godine veli »iuxta quandam uillam Sabnyk uocatam in fine eiusdem uille capellam sancti Petri fuisse«. ³⁸

Budući da znademo, da je »Sabnyk« = Žabnik, onda ne samo da utvrđujemo smještaj spomenute kapele, već se upoznajemo i sa smještajem vile Ivank. Ona se morala nalaziti sjeverno od Žabnika na Dravi, pa je dakle granica krenuvši od nje polazila kraj Žabnika na Plitvicu.

Postavlja se međjutim pitanje, da li bismo mogli točnije povući tu istočnu graničnu crtu od Žabnika do Plitvice. Tu bi nam najviše mogli pomoći lokaliteti, koji postoje danas, a izvori potvrđuju, da su i onda postojali. »Zenth Berthalam« i »Zbeleua« su posjedi, kako nam izvori druge polovice XV. stoljeća govore, koje je granice zatvarala unutar gradskog posjeda, tj. išla je njima s istočne strane. ³⁹ Sam prilaz na Plitvicu ostaje neutvrđen, no svakako je istočniji od vile Zbelava, što nam čas prije spomenuti navod potvrđuje.

Dalji njen tok Plitvicom »contra cursum seu meatum«, kako veli izvor, tj. put zapada, sve do ušća Blizne, te istom na jug, sve do medja posjeda »Zelko«, ne predstavlja nikakve teškoće. I sam problem »Zelko« rješava nam jedan izvor iz godine 1472., koji veli, da je njegov posjed »Zenth Iacob«, a to je današnji Jakopovec. ⁴⁰ Tu je cesta za Toplice. Po toj je granica kretala prema zapadu do brda »Pechee« do »uia leuata«, a graničila je s »Wlkoslawom« i »Gurdonom«. Onda je levatom« krenula prema sjeveru. Ono najviše, što za spomenuto brdo saznajemo je to, da je njegovim vrhom prolazila gradska i Toplička medja: sjeverno je bio varaždinski teritorij, a južno teritorij zagrebačkog kaptola. ⁴¹ »Gurdonov« je posjed »Castrum Gereben«. ⁴²

38 — MCV I, br. 179, str. 219.

39 — »... tandem iidem ad nos exinde reuersi nobis vniformiter retulerunt eo modo, quomodo ipsi... ad facies quarundam possessionum seu uillarum... ad dictam Zenth Berthalam... ab inde ad Czbel... personaliter accedentes, eademque possessiones seu villas intra veras metas ciuitatis nostre Warosdiensis per diuos regni Hungarie reges... ab antiquo limitatas fore sitas ad dictamque ciuitatem nostram Warosdiensem de iure pertinere debere.« (MCV I, br. 131, str. 163/4).

40 — »... vbi commetaneretur possessioni Zenth Iacob generatam Selk...« (MCV I, br. 183, str. 227).

41 — »... sursum ad montem Pecche vocatum ascedendo peruenissent ad cacumen ipsius montis, ibidemque ad quandam arborem illicis veniendo... transeundo ad alpes ipsorum moncium attigissent, vbi ad duas arbores illicis peruenissent, quas cruce signatas et meta terrea circumfusas vnam a latere dextro dictis ciuibus Warosdiensibus et aliam a parte sinistra dicto capitulo Zagrabiensi pro metis reliquissent et eadem ibidem terminassent.« (MCV I, br. 91, str. 110).

42 — Szabo, Sredovječni gradovi u Hrvatskoj i Slavoniji, Zagreb 1920., str. 61.

Izvori XV. stoljeća⁴³ dovode nas mnogo bliže rješenju južne granične crte.

I. Granica je prolazila kraj gradskog posjeda »Knekyncz«, koji graniči sa »Zenth Elija« i »Thomasewcz«, te s »Castrum Gereben«.⁴⁴

II. Granica je došla do »via triangularis«, koja je tromedja: Terra Toplicz — Warasd — Castrum Gereben, a otale je išla do udaljene »levate«, koja je u brdima.⁴⁵

III. Od ceste za Toplice »tendit ad montem qui dicitur Peche.... progreditur versus occidentem ac itur longum per valles et montes.... vertitur ad meridiem per quandam viam... itur versus occidentem... ibi est meta... qua est inter metas (pertinenciarum) castrum Gereben et civium varasdiensium.. ad viam publicam qua tendit a Remetincz versus Varasdinum... eundo versus pontem muratum... et terminatur villa Biskupcz«.⁴⁶

Najveća nam otkrića donosi III., jer njime saznajemo najzapadniju točku u najjužnijem dijelu gradskih granica, koju tako moramo smjestiti južno od ceste Knežinec—Tomaševac—Sveti Ilija, na koju je dolazila spomenuta cesta »leuata«. Istom je granica pošla put sjevera i došla do medja Biškupca.

Otale je kretala na jug do Plitvice, pa drugom »levatom« do Bzenice. Potpuniji izvori poznije date vele, da je dolazila od Biškupca na zapad u udaljenosti, koliko se može baciti kamen jugozapadno do u »portus« na Plitvici, koja tu posjed »Welkowcz« zatvara unutar gradskih medja, te je cestom »levata«, koju i »antiqua« zovu, dolazila do Bzenice.⁴⁷

Na prvi pogled nam najviše briga zadaje »Welkowcz«, jer taj lokalitet danas ne postoji. Po toku granica medjutim utvrđujemo, da se taj lokalitet danas zove Jalkovec.⁴⁸

43 — Služimo se posve opravdano izvorima XV. stoljeća u rekonstrukciji toka varoških zemljišnih granica prema takozvanoj Andrijinoj ispravi. To stoga, što isti ti izvori XV. stoljeća u svojem prvom dijelu teksta donose tu »Andrijinu ispravu«. Daljim svojim tekstom isti raščlanjuju i tumače tok granica. Oni samo opisno objašnjavaju već njezin opis granica. Sami su u stvari reambulacije varaždinskih zemljišnih medja. Ne donose »materijalno« ništa novo, što ne bi imala već ta takozvana Andrijina varaždinska isprava, već su samo svojim opisom nešto opširniji te prema tome i jasniji.

44 — »...denique pretermittendo metas possessionis eorundem ciuim Knekyncz vocate, que cum metis possessionum castrum Gereben et cum possessionibus Zenth Elya et Thomassowcz conuincantur.« (MCV I, br. 179, str. 219).

45 — »... abinde pertransitis et relictis metis dicte possessionis Thoplicza venissent ad quandam viam triangularem, que separaret metas dicte possessionis Thoplicza nec non condam Wkozau(!) videlicet pertinentis castrum Gereben et ciuim Warosdiensium predictorum...« (MCV I, br. 183, str. 227).

46 — Arhiv grada Varaždina I, Radikalni arhiv, (citiram: AGV I, R. a.) fasc. XLVIII, nr. 800.

47 — MCV I, br. 179, str. 219/20.

48 — Sva omeđivanja posjeda grada Varaždina idu jednim određenim redom opisivanja granica. Tako sam tok granica govori, da je ondašnji »Welkowcz« stajao na mjestu današnjeg Jalkovca, t. j. da je »Welkowcz« upravo »Jalkovec«.

»Deinde« (od Biškupca) »eundo per magnam viam ad quandam viam qua tendit ad occidentem... et per eandem viam ad per quam itur de Biskupcz versus Varasdinum, directe ad occidentem pervenitur ad quandam viam leuatam de Varasdino versus Welkowcz, et per eandem viam itur versus meridiem, unde ad orientem, ubi terminatur mete Biskupcz versus meridiem... ad fluvium Brodnjak et Plitvicza, transeundo... fluvium vadit ad fluvium Bzeniczam, et per eandem fluvium vadit ad occidentem...«⁴⁹

Sada nam je još jasniji tok granica od Biškupca do ceste Biškupec-Varaždin, na cestu Varaždin—Jalkovec do Plitvice, pa na Bzenicu i njome na zapad.

Tako je granica išla do »uilla Bere« do samoga izvora Bzenice, gdje su bile medje »Radomera«. Odavle pak do »uilla Domse«, čije su medje dopirale do Plitvice baš na mjestu, gdje je na nju dolazila od Bzenice, od posjeda Radomeer. Utvrdimo li smještaj Radomera, našli smo i izvor Bzenice i obrnuto, dok bi nam posjed »Domse« otkrio prilaz na Plitvicu. Postoje i drugi izvori, koji nas još pobliže informiraju o toku granice u ovom predjelu teritorija grada Varaždina.

I. Idući protivno od toka Bzenice kraj vile Bere, isti potok posjede »Gayancz, Nedelancz, Zwenethyncz et Zamlachya« zatvara unutar gradskih posjeda; od izvora pak Bzenice, koji je u šumi punoj močvara, idući put sjevera dolazila je granica do posjeda »Widowcz«, do ceste za »terra Cruciferorum« i do same zemlje.⁵⁰

II. Bzenicom je kretala na zapad, graničila je s »uilla Bere« — hec est Beretincz, veli izvor, »versus occidentem tendit... ad aquilonem et cadit... ad... fluvium Plitvicza... conterminatur villa Domkov... et pervenit ad quandam viam per quam itur ex Vydovcz versus Zamlacha, inde progrediendo versus viam Cruciferorum, per quam itur ex Warosd versus Sanctum Georgium de Mariassewcz... et perveniendo ad eandem viam et ad terram Cruciferorum...«⁵¹

I u tom je predjelu sada približno jasna granična crta, sve tamo do Bzeničinog izvora, kroz Plitvicu podno Zmlače do Vidovca, ceste Vido-

49 — AGV I, R. a., fasc. XLVIII, nr. 800.

50 — »...inde contra cursum sew meatum eiusdem aque directe per meatum procedendo ad plagam occidentalem venissent ad metas ville Bere vocate, quas una cum metis possessionum Gayancz, Nedelancz, Zwnethyncz et Zamlachya vocatarum pretermittendo, quas quidem possessiones dictus fluvius Bzenicze meatus scilicet metalis pretacte ciuitatis Warosdiensis penitus includeret... peruenissent in magno spacio in medium cuiusdam silue in quodam loco aquoso, quem quidem locum caput ipsius aque Bzenicze ipsi ciues esse retulissent...; hinc diuertendo ad plagam anquilonis... Plytwicza pertranseundo peruenissent inter possessiones Domkowcz et Wydowcz... in magno spacio... ad viam magnam, per quam itur ad terram Cruciferorum...; hinc ad eandem partem aquilonis... venissent ad... possessionem Cruciferorum separantem, que metis possessionis Vinnychua conterminaretur.« (MCV I, br. 178, str. 220).

51 — AGV I, R. a., fasc. XLVIII, nr. 800.

vec—Varaždin—Maruševac, dok je ta Križarska zemlja morala biti ne-daleko Jurketinca, jer je i on sam njihov.⁵²

Dalje je išla »versus aquilonem directe ad fluvium Dravi et pervenit ad quandam magnam viam, que vadit ex Novaves (pertinencie Vinichue)... versus Varasdinum«, to znači nešto istočnije od Vidovca do Nove vesi, pa prelazeći cestu za »Teuthoniam«, koja može biti samo cesta Varaždin—Petrijanec, sve do pristaništa na Dravi, do otoka Zrepičar. Glavnim tokom rijeke Drave kraj medja Trnovca, Bartolovca do ville Ivank, odakle smo i započeli granicu grada.

A da bismo još taj neznatni dio granice mogli riješiti, tamo od Nove vesi do Drave, u prvome redu bismo morali utvrditi bilo smještaj »portus Draue«, bilo otoka »Zrepichar«. Evo što nam o tome kažu izvori:

I. Portus fluvii Drave iuxta insulam Zrepichar est...⁵³

II. ... terram nomine Wezmek .. que est inter Dravam et Muram citra portum Warasd...⁵⁴

III. In illo loco, ubi aqua Strug cadit... vadit ad occidentem et inde protendit ad magnum portum varasdiensem, qui est in terra Michaelis...⁵⁵

IV. ... mete... incipientes in portu Drave... venit ad unam viam Vtonyn vocatam, per quam de Warosd transiretur in Ludbregh...⁵⁶

V. Traiectus Szvibozensis...⁵⁷

Ovdje nas izvori ostavljaju u priličnoj neizvjesnosti. Ne zato, što ne bismo znali za gradska pristaništa na Dravi, nego jer se valja opredijeliti za jedno od njih.

Već prije smo čuli, da je posjed Ivank bio »in portu fluvii Drava«. To je dakle jedno od pristaništa, koje u ovom slučaju samo od sebe otpada.

Drugo je taj »traiectus Szvibozensis«, koje je sigurno bilo jedno od najjačih. Svakako bi nam bilo lakše, kad bismo mogli odrediti smještaj otoka Zrepičar, jer je on »iuxta portum«.

Naš navod izvora IV. govori, da bi i kod današnjeg prijelaza za Medjimurje moglo biti neko pristanište, jer se u neposrednoj blizini »portus Drava« spominje cesta Varaždin—Ludbreg.

Izvor III. nas dovodi bliže »traiectus Szvibozensis«, jer se prema njemu »magnum portum varasdiensem« nalazi zapadno od potoka »Strug«, koji i danas postoji nešto zapadnije od današnjeg prijelaza za Medimurje, a prema Svibovcu.

52 — Kukuljević, Priorat vranski sa vitezi templari i hospitalci sv. Ivana u Hrvatskoj — Rad Jugoslavenske akademije br. 81, str. 61.

53 — »... abhinc in magno spacio peruenissent ad portum fluuii magni Drave iuxta insulam Zrepychar eandem metis ciuitatis omnino includendo nullo contradictore.« (MCV I, br. 179, str. 221).

54 — Venzel, Codex arpadianus XI, str. 250.

55 — Ibidem, VII, str. 70.

56 — MCV I, br. 19, str. 19.

57 — AGV I, R. a., fasc. XXXVIII, nr. 450.

Mislimo, da najispravnije postupamo, odlučimo li se za »traiectus svibozensis«, pa otale da onda nizvodno Dravom povučemo sjevernu graničnu crtu do vile Ivank.

Prema tome je granica grada Varaždina s istočne strane započinjala nešto sjeverno od Žabnika na Dravi, te se je spuštala na Plitvicu istočno od Bartolovca i Zbelave; rijekom je kretala na zapad do ušća Blizne, pa njome do ceste Varaždin—Varaždinske Toplice, a da zatim ovdje započinje omeđivanjem gradskog teritorija s njegove južne strane.

Istu je cestu zamalo napustila, krenuvši jugozapadno do ceste Remetinec—Varaždin, pa po njoj sve do Biškupca, gdje je prelazila na cestu Biškupec—Varaždin, pa zapadno na cestu Jalkovec—Varaždin i njome do potoka Bzenice. Tim potokom dalje do njegova izvora, koji je krajnja točka južne i početna zapadne gradske granice.

Nastavljajući se put sjevera, prelazila je Plitvicu, dolazila do Vidovca na cestu Varaždin—Vidovec—Maruševac do Nove vesi, a još je sjevernije sjekla cestu Varaždin—Petrijanec i dolazila do gradskog pristaništa na Dravi. Sjeverna je granična linija od tog Svibovečkog prijelaza išla do mjesta, gdje smo započeli omeđivanje gradskog teritorija, do posjeda Ivank.

Ucrtamo li tok granica prema takozvanoj Andrijinoj ispravi na kartu, ona bi izgledala ovako, kako nam to donosi naš »prilog 1.«

Dosadašnja analiza i komparacija teksta Beline isprave s takozvanom Andrijinom uvelike nam je pobudila sumnju, da ovu posljednju moramo smatrati i materijalnim falsifikatom. Upravo učinjenom rekonstrukcijom zemljišnih granica prema takozvanoj Andrijinoj varaždinskoj ispravi otvara nam se još jedna veoma važna mogućnost naučne provjere tog falsifikata.

Da bismo mogli, naime, riješiti, u kakve falsifikate nam valja ubrojiti Andrijinu ispravu, da li samo u formalne ili u grube, materijalne sada kada smo izrazili sumnju na temelju više indicija, da je ta isprava ne samo formalni, već i materijalni falsifikat, i kada smo utvrdili tok granica zemljišnog teritorija grada Varaždina, kako ga donosi takozvani Andrijin privilegij, potrebno nam je upravo do kraja sadržajno razraditi ovu zemljišnu problematiku. Utvrdimo li naime, da su zaista zemlje unutar tih granica varoške, otpada u svom najvećem dijelu sumnja u materijalni falsifikat dokumenta. Isto tako, ako nađemo protivno, da unutar baš takvih granica ima zemalja, koje početkom XIII. stoljeća nisu pripadale gradu Varaždinu, van svake je sumnje, da je rečena isprava grubi falsifikat. Tu će trebati da učinimo ono, što nitko nije učinio u proučavanju ovoga pitanja. Koristiti, naime, svu izvornu građu, koja bi nam bila u stanju rekonstruirati makar otprilike zemljoposjedničku strukturu okolice ovoga naselja »hospites« od časa njihova naseljavanja, pak do dobivanja svog privilegija, po kojem im je naselje po-

stalo slobodni i kraljevski grad. Podjednako poslužiti se i komparacijom s ostalim naseljima »hospites« opet na izvornoj građi.

4

Već je sa samim aktom naseljivanja »hospites« uz »Castrum Warasd«, moramo odmah naglasiti, povezano i njihovo stjecanje nekih dijelova ovdašnjeg kraljevskog teritorija. No kako »hospites« nisu bili prvi stanovnici teritorija varaždinske tvrđe, to nam se nužno nameće pitanje njihova uklapanja među »iobagiones castri«,⁵⁸ vojnike kraljevskog

58 — Pojam »iobagiones castri« je u našoj pravnoj i historijskoj literaturi našao čitav niz termina. Nije na nama, da ovom zgodom obradimo čitavu ovu terminološku problematiku, ali se zbog spominjanja tog društvenog sloja u radnji moramo opredijeliti za jedan termin, kojeg ćemo stalno primjenjivati.

Već Mažuranić u svom Pravno-povijesnom rječniku stavlja »iobagiones castri« pod riječ »gradokmet«, te tumači, da su »slobodni posjednici zemljišta,.... dužni da vojuju za kralja, naročito da brane grad kraljev, pod kojim stoje.« Veli, da ih zovu i »prediales et nobiles iobagiones castri«. (Mažuranić, Prinosi za hrvatsko pravno-povjesni rječnik, Zagreb 1908—1922, pod »gradokmet«).

Dok ovdje imamo jedan naziv (gradokmet), i to krivi za tri u stvari različita pojma (1. iobagiones castri, 2. prediales, 3. nobiles iobagiones castri) u društvenoj ljestvici ugarsko-hrvatskog feudalizma, te približno točno tumačenje dužnosti »iobagiones castri«, dotle nam drugi pravni historičar daje opet drugu terminologiju.

Dabinović (Hrvatska državna i pravna povijest, I, Zagreb 1940), govoreći o sličnosti i rangovanju društva Ugarske i Slavonije Srednjeg vijeka, točnije XIII. stoljeća, utvrđuje, da su prvi na društvenoj ljestvici »comites et principes«, drugi članovi plemena s vojničkom službom »militēs«, a na trećem mjestu su tek bili doduše »slobodni ljudi, ali ipak pridruženi zapovjedniku pojedine tvrđave, a to su baš »iobagioni«. Pojam »iobagioni« za taj društveni sloj upotrebljava Dabinović i onda, kad govori o slučaju »iobagiones sancti regis de Gorica«, prigodom darovanja posjeda Klokoč od strane mladog kralja Bele godine 1224. (C D III, br. 213, str. 238/240 — Dabinović n. d., str. 247) On ih tako zove i onda, kad govori, da se »kunovina tražila čak od iobagiona, tih najbjeđenijih vojnih proletaraca, koji su načelno, kao vojnici, bili od nje oslobođeni.« (Dabinović, n. d., str. 251)

Dabinović se dakle dosljedno služio terminom »iobagion« za »iobagiones castri«. Činio je to usprkos tome, što je kojih stotinjak stranica dalje utvrdio, da pojam »iobagio« ima mnogo šire značenje. »Iobagiones regni«, kaže sam, jesu »knezovi, grofovi, baruni, palatini, dvorski sudac, ban, tavernik... i drugi.« To su i biskupi, dodajemo mi; sam pojam »iobagio« za sebe značit će i slugu i kmeta i svakog podanika, tamo dakle od sluge i kmeta do prvog čovjeka iza kralja-palatina, odnosno bana. (Mažuranić, n. d. pod »iobagio« »vox generica apud Hungaros, qua famulus vel minister cuiusvis ordinis et conditionis significatur.«).

I Dabinović dobro razabire položaj i dužnosti »iobagiones castri« (Dabinović, n. d. str. 374/5), ali opet i tu, završavajući misao, nadovezuje »uz ove za vojničku službu određene iobagione...« (Ibidem, str. 375), čime ostaje i dalje kod svog termina.

I naša najnovija historiografija jednako se služi različitim terminom za pojam »iobagiones castri«.

Primjerice dr. Josip Bösendorfer (Agrarni odnosi u Slavoniji, JAZU, Zagreb 1950, str. 39) zove ih »gračani« i veli, da su »po svoj prilici posadnici župskoga grada«.

Nada Klaić (»O nekim pitanjima feudalne formacije u srednjovjekovnoj Slavoniji«, Historijski Zbornik IV, str. 110, 111, i u ocjeni J. Bösendorfera »Agrarni odnosi u Slavoniji«, HZ, V, str. 326) zove ih samim latinskim nazovom »iobagiones castri«.

Marko Kostrenčić (Historija naroda Jugoslavije I, 1953) upotrebljava za »iobagiones castri« termin »tvrđavni službenici« (str. 691), ali i »iobagiones castri« (str. 696), dok u istom djelu Jaroslav Sidak koristi za njih termin »službenici kraljeva grada« (str. 723, 727).

utvrđenog grada, među »castrenses«⁵⁹ kmetove kraljevskog utvrđenog grada, kao i među ostale starosjedioce s obzirom na njihove zemljišne jedinice.

Kad se rješavao taj problem kod »hospites de Jaztrabarcka«, zbog pomanjkanja zemlje ovi su dobili »tria aratra« posjeda »filiorum Kündis«, i zatim »generacionis Draguzlay, iobagionum castris de Podgoria«. Isto su tako oduzeti dijelovi zemalja tamošnjim castrensima, te su dani na iskorištavanje tim strancima. Šuma je ostavljena svima na zajedničku upotrebu.⁶⁰

Oduzeti dijelove posjeda pripadnika teritorija kraljevskog utvrđenog grada i dati ih stvaraocima tih građanskih naselja, to je dakle jedna mogućnost.

Drugu nam pruža primjer Petrinje. Neki bi posjedi zbog »defectus seminis« nekih rodova prešli u kraljevske ruke, a ovaj ih predaje na uživanje Petrinjčanima.⁶¹

Treću nam mogućnost otkriva stjecanje zemalja po hospites uz »castrum Valkow«. Slobodna i nekorištena zemlja tvrđe »T...«, kao i šuma istoga imena, predana je stanovnicima Vukovara.⁶²

Kojim su načinom ta tri skupna naselja hospites stekla svoje zemljišne posjede, upoznavaju nas njihove povelje slobode. Varaždinska, istina, donosi opis granica teritorija grada, ali nam ništa ne govori izravno o načinu zadobivanja tog teritorija.

No поближе i opširnije podatke o tome nalazimo u nekoliko dokumenata iz XIII. odnosno XIV. stoljeća. Veoma mnogo će nam tu pomoći isprava bana Stjepana iz godine 1258., pa stoga i uzimamo njezine podatke kao prve.

U to je naime vrijeme rečeni ban — tko da zna po koji put — do-

Prema tome za »iobagiones castris« kod nas postoje termini: gradokmeti, iobagioni, gračani, iobagioni kastris, tvrđavni službenici, službenici kraljeva grada.

Ne bismo ovom zgodom ulazili u raspru oko ovih termina. Smatramo, da postoje dva nekako najprihvatljivija rješenja: jednostavno protumačiti njihovu ulogu, dužnosti i prava, pa ih nazivati iobagioni kastris; ili pak njihovo zanimanje povezati s mjestom službe, te ih zvati vojnici kraljevskog utvrđenog grada.

Mi ćemo ih dosljedno nazivati iobagioni kastris. Upotreba tog termina čini nam se najjednostavnijom. On naime čuva izvorno značenje, koje će teže nadomjestiti bilo koji drugi opisni izraz.

59 — S pojmom »castrenses« je slično. Dabinović (n. d., str. 375) ih zove »gradske sluge« navodeći, da su vezani uz »tvrde gradove i da su im dužnosti ratarske na kraljevim dobrima u blizini same tvrđave.« Za Bösendorfera su gradukmeti (n. d., str. 39), a Nada Klaić i kod njih zadržava izvorni latinski naziv castrensi (gradukmeti). (HZ IV, str. 110). 110)

I ovdje nam se čine pogodna dva termina: zvati ih ili kastrenzi ili kmetovi kraljevskog utvrđenog grada.

Mi ćemo ih zvati kastrenzi, smatrajući i ovdje taj termin najadekvatnijim.

60 — CD V, br. 577, str. 51/52.

61 — CD IV, br. 113, str. 123/5.

62 — CD III, br. 304, str. 346/7.

bio zadatak od kralja Bele, da ispita sporna, nasilno ili nepravedno riješena pitanja zemljišnih posjeda u Slavoniji, sve tamo »a tempore Colomani regis«. Predmet se odnosi na »Comitatus Varasdiensis«, a osnovni je zadatak odijeliti zemlje varaždinske tvrđe od zemalja Selkovih sinova »Branicha, Selka i Elie, filii Iwanche«. ⁶³

Mi razumijemo, da je od velike važnosti makar približno odrediti lokaciju tih zemalja jobagiona katri, kastrenza i Selkovih sinova.

Ali ne možemo ih, zbog načina opisivanja drugačije do približno utvrditi.

Tako ustanovljujemo, da se je ovaj posjed Selkovih sinova prostirao istočno i jugoistočno od grada Varaždina. Krajnje točke sjever-jug nalazile su se na Dravi i na Plitvici. Istočna je granična crta išla od Bartolovca do Zbelave. Trnovec je ostajao van toga posjeda kao »possessio castri Varasd«, koji nastanjuju kraljevski kmetovi »castrenses«. O zapadnoj strani njihova zemljišnog teritorija možemo reći tek to, da su se između njih i veoma uzanog zemljišta grada Varaždina usjekli posjedi dviju porodica jobagiona katri. Jedan je od tih odmah iza Kučana Donjeg, »Wlcwc, filius Isaan«, a drugi su »filii Lodomerii«.

Pošto im je granica zaobišla Trnovec, krenula je preko ceste Varaždin—Ludbreg prema Dravi. Prije ove rijeke nalazi se najprije »terra Akoslau«, također jednog od jobagiona katri, pa na samoj Dravi zatim zemlje jobagiona katri »Wlcosclau« sa sinom mu Dimitrijem.

S južne i jugozapadne su strane posjeda Selkovih sinova jobagioni katri roda »Prouch«.

Na temelju takve posjedovne analize istočno i jugoistočno od Varaždina nalazimo, da je zemljišni prostor u tom kraju bio gotovo posvema zauzet s jedne strane od jobagiona katri i kastrenza, a s druge od rečenih Selkovih sinova.

Sliku i ovako već gotovo posve zaposjednutog teritorija možemo nadopuniti s još nekoliko podataka o posjedima.

Ponajprije jedan iz 1236. godine proširuje rečeni Selkov posjed još nešto jugoistočno na teritorij između potoka Zbelave i rijeke Plitvice, a središte mu je »uilla Zbelew«, današnje mjesto Zbelava. Sama je vijest izjava dana pred zagrebačkim kaptolom od dvojice jobagiona katri o prodaji posjeda »Zbelew«. Sinovi »Nezdesthovi«, »Zwethen« i »Supeii« obavještavaju spomenuti kaptol, da je njihov otac svojevremeno bio prodao ovaj posjed Selku za 100 srebrnih pensa. Kupoprodaji su nekoć kao svjedoci bili prisutni »Domaldus, Iwan, Wlcoslaw, Wlceth, Wychen, Wlshyna i Domasch, jobagiones castri Warasd.«⁶⁴

Naredni nam podatak nadopunjuje ovaj spomenuti s obzirom na historijat posjeda Zbelava, a ujedno ponovno potvrđuje, da je Trnovec »possessio castrensis«, te da ga nastavaju »castrenses«. Saznajemo, da

63 — MCV I, br. 6, str. 6.

64 — MCV I, br. 192, str. 246.

je svojevremeno »Wezeus, condam comes comitatus Warasdiensis et castellanus castrorum de Zagoria« jednostavno pripojio ovaj Selkov posjed Trnovcu. Godine 1360. je stvar iznesena pred skupštinu plemića održavanu u Križevcima, pa je tada pošto je utvrđeno nasljedno pravo porodice Selk na Zbelavu, taj posjed ponovno vraćen Stjepanu, sinu Stjepanovu, od roda Selk. O tome je 1360. godine slavonski ban Leustahije Ratold izdao i ispravu.⁶⁵

Vijesti, koje pak imamo iz 1251. godine nadopunjene i vijestima iz 1371., pokazuju, da ni prostori zapadno od Zbelave, t. j. od Kučana Donjeg pa sve tamo do ceste za Varaždinske Toplice, uzevši u obzir i Kneginec Gornji, nisu tada bili slobodni. Godine 1251. je »Erne, comes Worosdiensis« za zasluge stečene u ratu s Tatirima i u borbama s austrijskim hercegom Fridrikom Babenbergovcem dobio od kralja Bele IV. »quatuor villas Sclawonicas«. ⁶⁶

Upoređujući opis granica toga Erneovog posjeda i granica, kako ih donosi isprava zagrebačkog kaptola iz 1371. godine u svom opisivanju posjeda sinova Filipa i Pase, nalazimo, da se tu radi o jednom te istom posjedu, t. j., da su sinovi Filipa i Pase potomci varaždinskog župana Erne. Posjed je zahvaćao teritorij Plitvice južno od mjesta Kučan Gornji — Kneginec Donji — cesta za Varaždinske Toplice. Odavle preko Kneginca Gornjeg, ceste Novi Marof — Varaždin — preko Plitvice — do u grad Varaždin. Sjeverna granična crta toga posjeda išla je od Varaždina na Plitvicu ispod Kučana Donjeg.⁶⁷

Opis granica u toj ispravi iz 1371. godine upućuje nas, da je sam Kučan i taj teritorij oko njega bio tada »terra claustris sancti Iohannis de Warosd«. ⁶⁸

Da je doista posjed Kneginec bio u rukama tih potomaka župana Erne, poznatijih kasnije kao sinova »Philippi et Pasa«, dokazuje oporuka Parisa, sina Parisova, oca ovoga Filipa i Pase iz g. 1350., kojom je među inim posjedima ostavio Pasi i posjed »Kenegench«. ⁶⁹ To dokazuje i pismo kralja Ljudevita upućeno Varaždinu godine 1373. U njemu kralj kaže, da ne može grad osloboditi »daće miholčice«, a da će sporno pitanje vlasništva posjeda »Sargas« (Kneginec), što ga sada drže sinovi Filipa i Pase, riješiti, kad se osobno tamo nađe.⁷⁰

Dakle istočno i jugoistočno od Varaždina nalazimo, da je zemlja zaposjednuta od Selkovich sinova, pa potomka župana Erne, zatim od čitavog niza jobagiona »castris Warasd«, pa od samostana sv. Ivana iz Varaždina i napokon Trnovec i teritorij oko njega, nastavan od kastrenza.

65 — MCV I, br. 192, str. 251.

66 — MCV I, br. 4, str. 5.

67 — MCV I, br. 18, str. 18.

68 — »... dehinc ad eandem plagam meridionalem iuxta terram claustris sancti Iohannis de Warosd in longo spacio transeundo...« (MCV I, br. 19, str. 19).

69 — CD XI, br. 429, str. 563/565.

70 — MCV I, br. 22, str. 23.

Što se tiče zaposjednutosti zemljišnog teritorija zapadno od Varaždina u to prvo razdoblje, možemo reći samo dvoje. Svakako malo prema onome, što smo mogli utvrditi na drugoj strani, ali i to dvoje je veoma važno za utvrđivanje načina, na koji su »hospites de villa Warasd« došli do zemlje.

Prvi podatak potječe iz 1344. godine, a drugi iz 1406., ali i jedan i drugi se odnose na mnogo raniji period.

Preko onoga iz 1344. saznajemo, da je, »possessio Zamlacha« — današnje selo Zamlacha — bilo nekoć posjed »Dewk, iobagionis castri Warasd«. Taj je umro bez potomaka, pa je tako posjed dospio u ruke kralja. Isti je odmah darovan »Bedew, filio Iwan dicti Deethe de Chereznow«. ⁷¹

Onaj iz 1406. nas upoznaje, da su se tu na zapadnoj strani davno negdje prije nalazile križarske zemlje, kojih je vlasnik bila »Cruciferatus domus hospitalis de sancto Johanne«. Te su zemlje dane gradu Varaždinu, a križari su u zamjenu od kralja bili dobili druge. ⁷²

Nije za nas važan nalaz onog nasljednika u posjedu zemljišta jobagiona katri, već činjenica, da su zemlje jobagiona katri nalaze i s te zapadne strane grada. Osvrnemo li se samo letimično na imena tih vojnika kraljevskog utvrđenog grada Varaždina, koja nam donosi Stjepanova isprava iz 1258., pa i ne uzimajući u obzir riječi bana »et ceteri iobagiones castri Warasd«, vidimo, da govoreći o posjedima istočno od Varaždina nismo iscrpili njihov broj (prilog br. 2). Dakle, slobodno nam je pretpostaviti, da su i ostali, čiji su posjedi neutvrđeni, iste imali s ove zapadne strane gradu, kao što je i onaj »Dewk« tu posjedovao Zamlachu. Prema tome zemljoposjednička struktura okolice Varaždina u XIII. stoljeću izgledala bi prema dostupnim izvorima približno onako, kako nam je prikazuje naš »prilog broj 3«.

Smatramo, da nakon ove potanke analize obavljene u pitanjima zemljoposjedništva na teritoriju uz grad Varaždin u XIII. stoljeću neće biti nikako teško riješiti i postavljen problem uklapanja varaždinskih »hospites« među starosjedioce tog kraljevskog posjeda.

Ponajprije, možemo konstatirati, da grad Varaždin nije dobio od kralja zemlje, koje bi već posjedovali jobagioni katri, odnosno castrenzi. Time isključujemo onu mogućnost, koju smo utvrdili za Jastrebarčane.

Nisu je dobili ni kao Petrinjčani od izumrlih rodova.

Osim što su pet »aratra« zemlje stekli u zamjenu od križara, najsigurnije je tumačenje, da su svu ostalu dobili kao i Vukovarčani slobodnu, još do tada ni od koga zaposjednutu, ali ipak zemlju varaždinskog kraljevskog utvrđenog grada.

Iz svega rečenog očito izlazi, da su se unutar opisanih granica u ta-

71 — MCV I, br. 192, str. 251/2.

72 — MCV I, br. 37, str. 37.

kozvanoj Andrijinoj ispravi, dakle na teritoriju, koji je trebao biti varaždinski, nalazili mnogi zemljišni posjedi, koji su pripadali drugim vlasnicima. To, kraj već rečenih indicija, dokumentarno i očito govori, da takozvana Andrijina isprava nije tek formalni, pisarski falsifikat, već da taj dokumenat spada i u grube, materijalne falsifikate.

A budući da je ta »Andrijina« isprava ovdje, čuva se u temeljnom (radikalnom) arhivu sl. i kr. grada Varaždina, to je potrebno odgovoriti i na drugo postavljeno pitanje. Kad je, naime, onda mogao taj grubi falsifikat nastati i koji je razlog krivotvorenju tog dokumenta. Pokušajmo makar približno odrediti vrijeme, kad je taj falsifikat nastao, te isto tako razvidimo, u čem je ležao razlog falsificiranja te isprave.

II

Već nam je poznata datacija krivotvorenja takozvane Andrijine varaždinske isprave iz 1209. godine po Tanodiju. On smatra, da je nastala prije 1220. godine. Tome u prilog navodi pogrešno spominjanje zagrebačkog biskupa Stjepana I. (1212—1224) odnosno Stjepana II. (1225—1247), a ne Gotharda (1205—1214), koji bi stvarno trebao biti u ispravi izdanoj 1209. godine. Po Tanodiju pisar je naveo suvremenog zagrebačkog biskupa, koji je upravo u doba krivotvorenja bio na biskupskoj stolici, a ne onoga, koji je bio 1209. godine.

Da isprava nije nastala kasnije, Tanodi pokušava dokazati teškoćom oko imitiranja vanjskih i unutarnjih oznaka isprave: i pisma i sadržaja.

Navodi, da pečat nije sačuvan, ali da bi ga kasnije sigurno jednako teže bilo krivotvoriti.

Sve su to suviše formalni razlozi. Mi naprotiv smatramo, da tu treba dati jasan i nedvomisen odgovor na jedno posve stvarno pitanje. Naime, radi se o tome, kad je Varaždinu bio potreban takav dokument, ko što je ova takozvana Andrijina isprava. Dakle, vrijeme nastanka povezati sa svrhom.

Nama je kroz dosadašnje promatranje problema ove isprave posve jasno, u čemu se ona sadržajno ne poklapa s Belinom ispravom. U prvome je to redu pitanje zemljišnog teritorija, što ga je Varaždin imao u XIII. stoljeću. Ako pak taj falsifikat daje ovome gradu veći teritorij, no što ga on ima u XIII. stoljeću, zar da ne pomislimo na mogućnost njegova nastanka u ono doba, kad je naselju bio nuždan tako važan dokumenat, kao što je privilegij slobodnog kraljevskog grada, koji bi svojim opisom zemljišnih granica dokazivao, da od davnine, od doba kralja Andrije eto Varaždin već ima pravo na takav zemljišni posjed, o kakvom se upravo tada pred sudskim forumima raspravlja i koji grad zahtijeva.

1

Razvidimo malo ovo nabačeno pitanje, koje je vezano uz razvoj povećanja zemljišnih posjeda grada Varaždina od XIII. stoljeća unaprijed.

U ono vrijeme naime, kad je još kralj bio vlasnik varaždinske tvrđe, ni sama »villa Warasd« nije se ojače ekonomski uzdigla. Koje li čudo dakle, da nam je tako XIII. stoljeće zabilježilo tek jedan jedini zemljišni spor grada i susjeda. Bilo je to godine 1256., kad je Bela IV. dosudio Varaždinu otok »Tursoy«. Varaždinski župan »Georgius, filius Luce comitis«, tvrdio je, da je taj otok njegov. Za dokaz svog vlasništva navodio je, da se na njemu nalaze vojni objekti »turris« i »fossatum«. No kako nije mogao pokazati banu Stjepanu ni mjesto, gdje bi se ti objekti bili nalazili, otok je ostavljen u posjedu grada Varaždina.⁷³

Kao dokaz, da stvarno nije bilo zemljišnih zadjevica u XIII. stoljeću između grada i susjeda, kao i zato, da odmah odbacimo prigovor da nam u tim možebitnim sporovima tek vijesti nisu sačuvane, ponovno iznosimo ispravu bana Sjepana iz 1258 godine. Dužnost je bana Stjepana bila uređivanje spornih posjedovnih pitanja u »comitatus Varasdiensis«. Iako se na više mjesta spominje »villa Warasd« kao zemljišni susjed bilo zemljama Selkovih sinova, bilo onima jobagiona katri, odnosno kastrenza, bilo potomaka župana Erne, nigdje ne nalazimo ni jedne jedine riječi zabilježene o sporovima grada i tih susjeda.⁷⁴ To tim više dokazuje činjenica, što su istom prilikom neke zemlje oduzete Selkovim sinovima i predane pripadnicima tvrđe.⁷⁵

Varaždin je svakako u XIII. stoljeću imao relativno manji broj stanovnika nego u XIV. ili XV. stoljeću. S time je podjednako u vezi i manja potreba za zemljišnim teritorijem. U razvoju je međutim već samo povećanje broja građana, što znači i općeg obrtničko-trgovačkog potencijala, ubrzo stavilo na dnevni red komune iznalaženje i načina i sredstava da se proširi gradski zemljišni posjed.

Inače se prvi put tek 1406. godine upoznajemo poimenično sa zemljama, što ih posjeduje grad Varaždin. O vremenu, od kada ih posjeduje, znademo tek da je to od davnine. Spominju se:

- 1.) Terra Cruciferorum ad quinque aratra
- 2.) Medietas insule iuxta villam Vorofu
- 3.) Terra Sargas ad sex aratra
- 4.) Terra Ioan ad duo aratra
- 5.) Terra populorum Domino ad quatuor aratra

73 — MCV I, br. 5, str. 5.

74 — »...et vadit contra septemtrionem per terreas metas per campum situm iuxta Worosd...« (MCV I, br. 192, str. 249).

»...quarum vna a parte occidentali separaret ciuitati predictae Warosd...« (MCV I, br. 19, str. 20)

»...que via magna veniret de Gereben in Vorosd, et per eandem viam veniendo directe versus Varosd et intraret eandem civitatem, ibique cum predictis filiis Philippi et Pasa dicti cursus metales terminarentur.« (MCV I, br. 19, str. 20).

75 — »Postmodum autem in loco sacramenti ipse Andreas comes Warosdiensis et omnes iobagiones castri prenominati quasdam terras ab eis receperunt ad castrum, quas sciuerunt castri esse...« (MCV I, br. 192, str. 247)

6.) Medietas silve Plync.⁷⁶

Spomenuta ofenziva ove zajednice na zemljišta susjeda, a unutar onih u povelji označenih graničnih lokaliteta, započinje u drugoj polovici XIV. stoljeća. Pretpostavljamo, da su već tada i stvarno sazreli uvjeti: povećan je i broj stanovništva grada, a grad je i ekonomski dovoljno ojačao. Započelo je godinom 1373., a sporovi su se redali ovako:

- 1.) Godine 1373. zbog Kneginca sa sinovima Filipa i Pase⁷⁷
- 2.) Godine 1391. zbog graničnih zemalja sa Selkovim sinovima⁷⁸
- 3.) Godine 1429. zbog graničnih zemalja sa zagrebačkim biskupom Ivanom⁷⁹
- 4.) Godine 1429. zbog graničnih zemalja s plemićima od Ludbrega⁸⁰
- 5.) Godine 1429. zbog graničnih zemalja s plemićima od Greben-
grada⁸¹
- 6.) Godine 1429. zbog graničnih zemalja sa zagrebačkim kaptolom⁸²
- 7.) Godine 1429. zbog graničnih zemalja s plemićima od Bartolov-
ca⁸³
- 8.) Godine 1437. zbog Jalkovca s plemićima od Zajezde⁸⁴

U tom je periodu do 1437. godine ponajčešće sporno pitanje vlasništvo dijelova zemljišta pojedinih posjeda. Takav je već spor iz godine 1391. između Varaždina i Selkovih sinova. Na traženje varaždinskih podžupana Garaba i Blaža zagrebački je kaptol utvrdio, da su »prefati filii Selk... missis ipsorum hominibus potencialiter quasdam metas terreas et arboreas eorundem ciuim destrui et quasdam terrarum. particulas intra metas eorundem situatas perarari fecissent...«⁸⁵

Najviše je takvih zemljišnih sporova donijela 1429. godina. Može se reći, da je to vrhunac zategnutosti između grada i njegovih susjeda u pogledu zemljišnog teritorija. Najprije je izbio spor sa zagrebačkim biskupom Ivanom zbog 13 jutara, odnosno 6 »aratra regalis mensure«, što oranice, što vinograda, šuma, livada, ali i brežuljaka, zatim nekih uvala, kupinja i šibika.⁸⁶

Odmah je potom nadošao iste godine spor s plemićima od Ludbrega na međama njihova posjeda, a susjednog Varaždinu, zvanog »Zwynusa«. ⁸⁷ Isto se tako pojavio spor u graničnim predjelima sa zagrebačkim

76 — MCV I, br. 37, str. 37.

77 — MCV I, br. 22, str. 23.

78 — MCV I, br. 29, str. 27.

79 — MCV I, br. 55, str. 66/9.

80 — MCV I, br. 56, str. 70.

81 — MCV I, br. 58, str. 71/72.

82 — MCV I, br. 59, str. 72.

83 — MCV I, br. 65, str. 80.

84 — MCV I, br. 122, str. 152/3.

85 — MCV I, br. 27, str. 25/6.

86 — MCV I, br. 61, str. 74/77.

87 — MCV I, br. 58, str. 72.

kaptolom⁸⁸ i s plemićima od Bartolovca⁸⁹ i Jakopovca.⁹⁰

Za sve je te sporove karakteristična izjava dana od strane biskupova zastupnika, da su Varaždinci »magnas terrarum possessiones... occupare et ad prefatam ciuitatem Warosdiensem applicare et annexare voluissent«.⁹¹

U zavadi su s Varaždinom zbog dijelova zemljišta na granicama i plemići od Grebena.⁹²

Razumljivo je, da svi ti zemljišni sporovi imaju svoj historijat. No mi ga nismo u stanju rekonstruirati prosto iz toga razloga, što nemamo za to izvornog materijala. Ali sigurno ne griješimo, ako sve te slučajeve povežemo s već spomenutim prosperitetom grada i povećanjem broja varaždinskih građana.

Nastavilo se je zatim i s potraživanjem posjeda u cjelini.

Kneginec je bio prvi posjed, koji je trebalo da postane gradski. Za njega znademo da ga je 1251. dobio za svoje ratne zasluge varaždinski župan Erne.⁹³ U Ljudevitovo je vrijeme u rukama Erneovih nasljednika, sinova Filipa i Pase.⁹⁴ Nije nam poznato, da li je kralj dolazio prema svome obećanju, da osobno riješi pitanje vlasništva toga posjeda. Pribilježeno nam je međutim nešto od strane kralja Žigmunda godine 1390. Urgovan, sin Pase, umro je bez muških potomaka. Kralj Žigmund se je složio s moliteljima, da ga na tom posjedu naslijede kćerke Jelena i Ruža, te kćeri nepoznate nam Urgovanove sestre »Frusyna« i »Taytys«, i to kao »veros et legitimos masculinos heredes.«⁹⁵ U tom nam je smislu sačuvana i kraljeva naredba izdana Čazmanskom kaptolu za njihovo uvođenje u posjed.⁹⁶

Međutim ni Varaždin ne miruje. Nasuprot tome njihovome dokumentu grad od Žigmunda dobiva potvrdu svojih posjeda. To je već spomenuta isprava iz 1406. godine.⁹⁷

Godine 1407. potomstvo župana Erne osporava Varaždinu pravo na Kneginec pred zagrebačkim kaptolom, a protestira protivu kralja Žigmunda i njegova tasta Hermana grofa Celjskog, ako bi namislili taj »njihov« posjed kome darovati.⁹⁸

88 — MCV I, br. 59, str. 72.

89 — MCV I, br. 65, str. 80.

90 — MCV I, br. 64, str. 79.

91 — MCV I, br. 55, str. 67.

92 — MCV I, br. 57, str. 70/1.

93 — MCV I, br. 4, str. 5.

94 — CD XI, br. 429, str. 563/565.

95 — MCV I, br. 33, str. 32.

96 — MCV I, br. 24, str. 24.

97 — MCV I, br. 37, str. 37.

98 — MCV I, br. 38, str. 37.

Mora da se je za Kneginec vodilo veoma mnogo parnica između grada Varaždina i plemića od Kneginca; Herman Celjski u jednom spisu spominje osam arbitra, koji će riješiti taj spor.⁹⁹

No sve je išlo u prilog gradu Varaždinu, kad napokon vidimo, da svi kneginečki plemići pristaju, da presudu o vlasništvu toga dobra doneše Herman.¹⁰⁰ Godine 1411. je ta presuda izrečena. Plemićima od Kneginca ostavljena je 1/3 posjeda, ali tek u onom slučaju, uspiju li dokazati svoje pravo i na tu 1/3.¹⁰¹ Ne znamo, da li im je to uspjelo. Protivno govori spis kraljice Barbare od 28. maja 1414., kada, oslobađajući stanovništvo Kneginca marturine, kaže, da je »ad ciuitatem Warasdiensem spectantem.«¹⁰² Godine 1420. je napokon zagrebački kaptol uveo grad u vlasništvo 2/3 toga posjeda,¹⁰³ a time se je godinu dana kasnije složio i kralj Žigmund.¹⁰⁴

Nama ostaje tajna, kojim je putem u stvari Varaždin došao do 2/3 Kneginca. Da li je to bila postepena kupnja dijelova posjeda, da li zalog, ili i jedno i drugo, a možda i koji nepošten način, sve u borbi za »svoj životni prostor«.

Na kraju nuzgred rečeno, isto tako ne znamo, da li da tumačimo kao želju za prisvajanjem istoga posjeda od strane zagrebačkog biskupa, kad je već njegov predstavnik uporno tvrdio, da se je Kneginec u prošlosti zvao »Zwethestaw«. Varaždinci su se protivili ovome nazivu, navodeći, da mu je u prošlosti bilo ime »Sargasfelde«.¹⁰⁵

Kneginec je bio prva i potpuna pobjeda grada nad svojim susjedima plemićima. No da ti susjedi nisu birali sredstva, da zadrže neke posjede, odnosno da se domognu dijelova već gradske zemlje na nekim u prošlosti njihovim posjedima, govori nam slučaj plemića od Bartolovca i Jakopovca. Oni su se lukavo smišljenom prijevarom namislili domoći gradskih zemalja na posjedima Jakopovec i Bartolovec. Odveli su nekog seljaka pred jedan »locus credibilis«, koji se je po njihovim uputama tamo izdavao za varaždinskoga suca. Na taj su se način domogli »fasijs«, kojom je grad Varaždin dijelove svojih zemalja na gornjim posjedima propustio njima. Vijesti o tome činu sačuvane su nam iz godine 1435.¹⁰⁶

99 — MCV I, br. 226, str. 302/3.

100 — MCV I, br. 43, str. 47/8.

101 — MCV I, br. 44, str. 48/50.

102 — MCV I, br. 47, str. 53/4.

103 — MCV I, br. 50, str. 58/60.

104 — MCV I, br. 52, str. 63/4.

105 — »... ex eadem per allam viam ad sinistram tendentem satis longe currendo veniretur ad finem ville, quam ipsi procuratores prefati domini episcopi olym Zwethestaw, prelibatique ciues de Warasd Sargasfelde vocari assueuissent...« (MCV I, br. 61, str. 76)

106 — »... excogitata dolositatis astucia quendam rusticum ignotum nomine et in persona annotati Johannis Valpoth, pro tunc iudicis dicte ciuitatis Varasdiensis, sine scitu

Grad je međutim i dalje držao inicijativu u svojim rukama. Iste godine, kad saznajemo za ovaj pokušaj prijevare, svi su susjedni plemići pred samostanom Križara u Stolnom Biogradu protestirali, optužujući Varaždin, da se nastoji domoći njihovih zemalja na posjedima Gorica, Zbelava, Žabnik, Zamlača, Lužan i Vidovec.¹⁰⁷

Godine 1436. opet Varaždin njima ne dopušta, da u Bartolovcu sa-grade crkvu sv. Bartola, u Zamlači kapelu sv. Nedjelje, te imadu patronat nad njima.¹⁰⁸

Navedene godine saznajemo, da plemići Jakopovca pretendiraju na posjed Goričan, plemići Grebengradski na Bartolovec i Zamlaču, a Herk na Jakopovec.¹⁰⁹

Zanimljiva je svakako vijest, da je kralj Albert pomislio taj vječni spor Varaždin—susjedni plemići riješiti dvobojem, koji bi se imao održati u Budimu.¹¹⁰ No prije je kralj Albert i umro, nego što je do dvoboja došlo.

Posjedujemo ipak jedan veom važan podatak o tome, kako je grad Varaždin mogao doći do susjednih zemalja, na koji je način proširivao granice svog zemljišnog teritorija.

Taj veoma važan podatak donosi nam odgovor varaždinskog župana Stjepana Grebengradskog upravljen kralju u predmetu nasilnog prisvajanja Bartolovca po Fridriku Stosu. Taj podatak daje potpuno pravo našoj postavci o ekonomskom prosperitetu grada Varaždina, koji se ovdje ogleda u prekulpljivanju plemićkih okolnih posjeda. Saznajemo naime, da su Bartolovec svojevremeno Varaždinu založili plemići od Bartolovca. Budući da plemići nisu gradu vratili dani novac, založeno dobro je postalo vlasništvo Varaždina. Fridrik Stos, silnik i čovjek stranac u službi Jana Vitovca, najprije je pribavio kraljevsku darovnicu na Bartolovec, a onda je pred spomenutim varaždinskim županom namislio gradu vratiti dužnu svotu novca. Grad međutim taj novac nije htio primiti, a ovaj je silom ušao u posjed.¹¹¹

Na temelju toga slučaja dolazimo do zaključka, da su mali feudalci oko Varaždina krajem XIV. stoljeća podosta postali ovisni o grad-

eorundem ciuium et eiusdem Johannis Valpoth, ymmo claudestine et occulte in presenciam alicuius capituli vel alterius loci credibilis adducentes, asserentes eundem rusticum esse prefatum Johannem Walpoth et per eundem talem fassionem face(re) fecissent, vt ipse Johannes Walpoth et iudex in persona tocius comunitatis dicte ciuitatis Varasdiensis quasdam porciones eorum possessionarias inter veras metas eiusdem ciuitatis Varasdiensis a parte predictarum possessionum Zenth Jacab et Zenth Bertalam vocatarum habitas et existentes eisdem nobilibus de Ze(nth Jacab et de) Zenth Bertalam donasset...» (MCV I, br. 111, str. 139/40).

107 — MCV I, br. 115, str. 143/4.

108 — MCV I, br. 116, str. 144/5.

109 — MCV I, br. 118, str. 149.

110 — MCV I, br. 124, str. 154/6.

111 — MCV I, br. 159, str. 191/2.

skom novcu. Posljedica pak te ovisnosti već u prvoj polovici XV. stoljeća pokazuje se u formi izbacivanja pojedinih susjednih plemića iz njihovih posjeda u korist širenja gradskog zemljišnog teritorija.

Spomenuti sporovi feudalnog susjedstva grada Varaždina i samog ovog naselja imali su u godini 1429. svoj vrhunac, a godina 1443. je sva ta sporna zemljišna pitanja pokušala odjednom riješiti u korist grada.

Ljudi naime Ulrika grofa Celjskog obišli su godine 1443. posjede Goričan, Bartolovec, Žabnik, zemlju »Oltarische«, Zbelavu, Bliznu, Lužan, Jalkovec i Gojanec s namjerom, da ih pripoje gradu Varaždinu. Kad su doista utvrdili »easdem possessiones seu villas intra veras metas ciuitatis Warasdiensis per diuos regni Hungarie reges... ab antiquo limitatas fore sitas ad dictamque ciuitatem... Warasdiensem de iure pertinere debere... nec non per nonnullos nobiles antefate uidelicet ciuitatis... Warasdiensis uicinos pro se ipsis vsurpatas et occupatas... per eosdem esse et fuisse, easdem vna cum cunctis suis vtilitatibus... rursus et iterum ac denuo dicte ciuitati reproprianes... ipsosque in dominium earundem legitime introduxissent...«¹¹²

Time su težnje grada Varaždina polovicom XV. stoljeća realizirane. Sve je objedinjeno baš onako, kako je namišljeno u falsifikatu Andrijine isprave.

Moramo naglasiti, da je ova rekonstrukcija historijata proširivanja zemljišnog teritorija postavljala pred nas velike teškoće. Morali smo uz ostalo istražiti i izraditi čitave genealoške izvode plemićkih susjednih porodica, a da bismo mogli razumjeti potraživanja u zemlji grada odnosno plemića. I iz drugih će razloga ovdje dobro doći, pa ih i donosimo kao priloge 4, 5, 6, 7, 8 i 9.

Ne bismo li međutim sada posve opravdano pomislili, da je upravo ta polovica XV. stoljeća, doba tolikih uspješnih parnica, koje su redom donosile gradu plemićke zemlje, mogla ostvariti ovaj falsifikat, kad je eto upravo tada grad dosegnuo više manje toliki zemljišni teritorij, koliki donosi, prema opisu granica, rečena varaždinska Andrijina isprava iz 1209. godine.

U prilog tome tumačenju nastanka te isprave govori još jedna činjenica.

2.

Andrijin privilegij sigurno je za onovremeni Varaždin bio veoma značajan dokumenat. On bi se kao takav i mnogo koristio, a i po pravu onoga vremena nužno prepisivao, bilo kod »loca credibilia« ili u kraljevskim kancelarijama tadanjih ugarsko-hrvatskih vladara. To znači ujedno i potvrđivao kao pravovaljana isprava o pravima i dužnostima ovog naselja građana, kao veoma važan dokumenat o veličini zemljišnog teritorija grada Varaždina. Mi međutim nasuprot ovoj činjenici nalazimo, da se kroz čitavo XIII. i XIV. stoljeće potvrđuje jedino Belina

112 — MCV I, br. 131, str. 163/4.

povelja iz 1220. godine.¹¹³ Nju je posljednji potvrdio i kralj Žigmund god. 1407.¹¹⁴ Ovaj ujedno 22 godine kasnije, 1429. godine, prvi put spominje Andrijinu ispravu iz 1209. godine, dakle ovaj falsifikat, koji tu dolazi kao Žigmundov prijepis iz 1428. godine.¹¹⁵

Sadržajno se međutim s falsificiranom Andrijinom ispravom upoznajemo tek 22. III. 1442. godine, a nalazimo je prepisanu i potvrđenu u potvrdi slobode gradu Varaždinu po Ulriku grofu Celjskom.¹¹⁶

Već 1453. prepisuje i potvrđuje taj falsifikat kralj Ladislav V.¹¹⁷ a zatim 1464. kralj Matija Korvin,¹¹⁸ 1505. Vladislav II.¹¹⁹ i godine 1521. kraj Ludovik II.¹²⁰

Sve se više i više uvjeravamo, sad i na temelju gornjih činjenica, da vrijeme falsificiranja Andrijine povelje nikako ne možemo tražiti prije 1220. godine, kako bi htio Tanodi. Po njemu bi izgledalo, da je taj krivotvoreni dokumenat čekao svoju »historijsku misiju« od prije 1220. godine, pa sve do 1428. godine odnosno do 1442. godine, kad je prepisan i potvrđen po Ulriku Celjskome. Ovu nelogičnost već je do kraja razbila naša obrada zemljišnih posjeda grada Varaždina u Srednjem vijeku. Dokazali smo, da je baš takav falsifikat u prvom redu bio potreban Varaždinu zbog opisa teritorijalnih granica grada, ali u prvoj polovici XV. stoljeća. Vidjeli smo, da je nastojanje gradske općine kroz XIV./XV. stoljeće oko proširivanja svog zemljišnog teritorija bilo glavni motiv izrade tog falsifikata. Ustanovili smo, da je isti trebao da riješi sve zemljišne sporeve grada i njegovih susjeda plemića iz XIV. na XV. stoljeće u korist ove građanske zajednice.

A nismo li već ustanovili, da je baš prva polovica XV. stoljeća donijela ovaj falsifikat i priznala mu pravnu vrijednost?

Ako dodamo i to, da je isti taj Ulrik grof Celjski, koji je i omogućio dalji publicitet ovog falsifikata, na temelju te isprave pripojio godine 1443. sve sporne posjede gradu Varaždinu,¹²¹ baš onako, kako ih zahvaća opis granica u ovom krivotvorenom dokumentu, onda ne znamo, da li je uopće potrebno bilo što još dodati ovakvom rješenju, kako o vremenu nastanka falsifikata, tako i o svrsi, radi koje je učinjen.

Ostaje nam još da odgovorimo na treće pitanje, tko je naime prvi dao privilegij slobodnog kraljevskog grada Varaždinu i kada je to bilo,

113 — MCV I, br. 16, str. 17, br. 20, str. 21/2.

114 — MCV I, br. 39, str. 38/41.

115 — »... tenorem quarundam litterarum similiter privilegialium condam excelsi principis domini Andree felicis reminiscencie regis Hungarie (et cetera) ... anno domini MCC nono, regni autem sui anno quinto, emanatarum ...« (MCV I, br. 55, str. 67).

116 — MCV I, br. 130, str. 160/3.

117 — MCV I, br. 133, str. 166/7.

118 — MCV I, br. 163, str. 198/200.

119 — MCV I, br. 198, str. 263/4.

120 — MCV — I, br. 217, str. 289/90.

121 — MCV I, br. 131, str. 163/4.

ako je danas sačuvana Andrijina varaždinska isprava iz 1209. godine falsifikat, a tek Belina iz 1220. original. Da li uopće stoji činjenica, da je »villa Warasd« dobila od Andrije svoju »povelju slobode«. To je pitanje stvarnog postojanja privilegija kralja Andrije II., koji je nestao, te se eto u budućnosti pojavio kao falsifikat.

III.

Da je doista kralj Andrija bio izdavač takve isprave gradu Varaždinu, izričito nam to tvrdi njegov sin Bela u spomenutom svom varaždinskom privilegiju iz 1220. godine ovim riječima: »Hinc est, quod dilecti ac fideles hospites nostri in uilla Worost commorantes ad nostram accedentes presenciam suam effunderunt querimoniam pro libertate eorum a glorioso patre nostro Andrea rege concessa et suo priuilegio confirmata...« Kad su istinitost ovih riječi potvrdili zagrebački biskup Stjepan, ban Salomon, župan Petar, brat župana Osla, kao i mnogi drugi vjerodostojni svjedoci, Bela je Varaždincima izdao poznatu ispravu iz 1220. godine.

No i sam kralj Bela doslovno u istoj toj svojoj ispravi opravdava tu mačenje, da je sačuvana Andrijina povelja falsifikat. Odmah naime iza spomenutih riječi, koje govore o izdavanju povelje od Andrije, dodaje »quam prenominati hospites asserentes nobis priuilegio eorum per ince(n)-dium domus combusto perdidisse.¹²²

Kako vidimo, nažalost ne saznajemo iz Beline isprave godinu izdavanja originalnog Andrijinog privilegija gradu Varaždinu. Ta je isprava postojala, ali je prije 1220. godine izgorjela.

Z a k l j u č a k

Već i sumarna sadržajna analiza takozvane Andrijine varaždinske isprave iz navodne 1209. godine ne daje nam pravo, da govorimo samo o formalnom falsifikatu tog dokumenta, a izvršivši detaljnu sadržajnu analizu, provjerivši ujedno navode te isprave čitavim nizom drugih suvremenih izvora, došli smo do zaključka, da je taj dokumenat i materijalni falsifikat. To nam je posebice dokazala rekonstrukcija zemljoposjedničke strukture varaždinske okolice XIII./XV. stoljeća.

Kao što nam je odgovor na pitanje o vlasništvu zemlje sigurno pokazao, da tu ispravu treba ubrojiti među grube falsifikate, jednako nam je tako odgovor na pitanje o potrebi takve isprave ovome gradu, pomogao da utvrdimo vrijeme, kad je nastao taj falsifikat. Budući da je Varaždin upravo u prvoj polovici XV. stoljeća vodio posljednje parnice sa svojim feudalnim susjedstvom oko pripajanja bivših plemićkih zema-

122 — CD III, br. 161, str. 186/7. Original se čuva u Arhivu grada Varaždina pod signaturom: AGV I, R. a., fasc. I, nr. 2.

lja svojem posjedu, to smo i krivotvorenje ove takozvane Andrijine varaždinske isprave vezali uz to vrijeme. Njime je naime mogao dokazivati, da je od davnine grad posjednik takvog zemljišnog teritorija, kakav se je već gotovo i nalazio unutar varoških granica.

Da je upravo prva polovina XV. stoljeća vrijeme izrade tog falsifikata, dokazujemo i činjenicom, što se sve do 1407. godine službeno prepisuje i potvrđuje Belina isprava iz 1220., a tek 1428., odnosno 1442. dobiva ta isprava javni publicitet u svojim prijepisima učinjenim od Žigmunda, koji nam se nije sačuvao, i od Ulrika grofa Celjskog, koji danas imamo.

Varaždin je međutim stvarno dobio privilegij slobodnog kraljevskog grada od Andrije negdje prije 1220. godine, pa tako ipak ostaje prvi slobodni kraljevski grad srednjovjekovne Slavonije. Ta je međutim isprava izgorjela, a grad je unaprijed svoja prava bazirao, sve do pojave ovog falsifikata, na Belinom privilegiju iz godine 1220.

Dakle:

1. Danas sačuvani takozvani Andrijin varaždinski privilegij iz navodne 1209. godine je i pisarski - formalni i grubi materijalni falsifikat.

2. Nastao je negdje između 1407. i 1428.

3. Stvarni Andrijin varaždinski privilegij je postojao, ne znamo, kad je izdan, ali je prije 1220. godine izgorio. Unaprijed su Varaždinu bila garantirana prava slobodnog i kraljevskog grada okvirima teksta privilegija mladog kralja Bele iz 1220. godine.

Zusammenfassung.

Fragen über die Echtheit des sogenannten Andreischen Freibriefes für die Stadt Varaždin aus dem Jahre 1209.

Gleich zu Beginn macht der Autor auf die Wichtigkeit der Lösung der Fragen über die Echtheit des sogenannten Andreischen warasdiner Freibriefes aus dem Jahre 1209, aufmerksam, weil dieser das erste Dokument einer freien und königlichen Stadt aus dem mittelalterlichen Slavonien ist.

Im weiteren Verlauf bringt er die Lösung dieses Problems nach Šišić, Szentpetery und Tanodi heraus, welche dieses Dokument auf Grund der äusseren Analyse als formelles Falsifikat bezeichneten, wobei sie die Möglichkeit eines materiellen Falsifikates ausschlossen. Tanodi behauptet ausserdem, dass es vor dem Jahre 1220. entstanden ist, also vor dem folgenden warasdiner Freibrief, welcher von König Bela dem jüngeren herausgegeben wurde.

Indem der Autor die Tatsache eines formellen Falsifikates annimmt, ist er gegen das Ausschliessen der Möglichkeit einer materiellen Falsifikation dieses

Dokumentes, weil eine formelle äussere Analyse eines Dokumentes noch nicht das Recht hat, zu einer solchen Schlussfolgerung. Das würden einzig erstens die Resultate einer inneren Analyse des Inhaltes des Freibriefes, zweitens Vergleich mit dem Freibrief König Belas aus dem Jahre 1220, und schliesslich die Gegenüberstellung dieses Freibriefes zu anderen geschichtlichen Quellen in denselben Fragen, ergeben.

Davon ausgehend vergleicht der Autor diesen Freibrief mit den besagten des Königs Bela, denn schon auf Grund der Einschränkung des Urteilspruches der städtischen Richter in dem späteren Dokument Belas, gegenüber der vollen gerichtlichen in dem früheren Andreischen Dokument, lässt ahnen, dass es sich hier auch um ein materielles Falsifikat handeln kann. Dieselben Resultate erhielt der Autor auch durch das Studium der rechtlichen Stellung der »hospites«, als Gründer der mittelalterlichen Städte Slavoniens, zu der Zeit der Herausgabe dieses Dokumentes. Auf den Zweifel an der materiellen Echtheit des sogenannten Andreischen Freibriefes aus dem Jahre 1209., führen den Autor die Tatsache eines entwickelteren Aussenhandels, hin, nach dem Andreischen Freibrief, welche Tatsachen der jüngere Freibrief Belas nicht kennt.

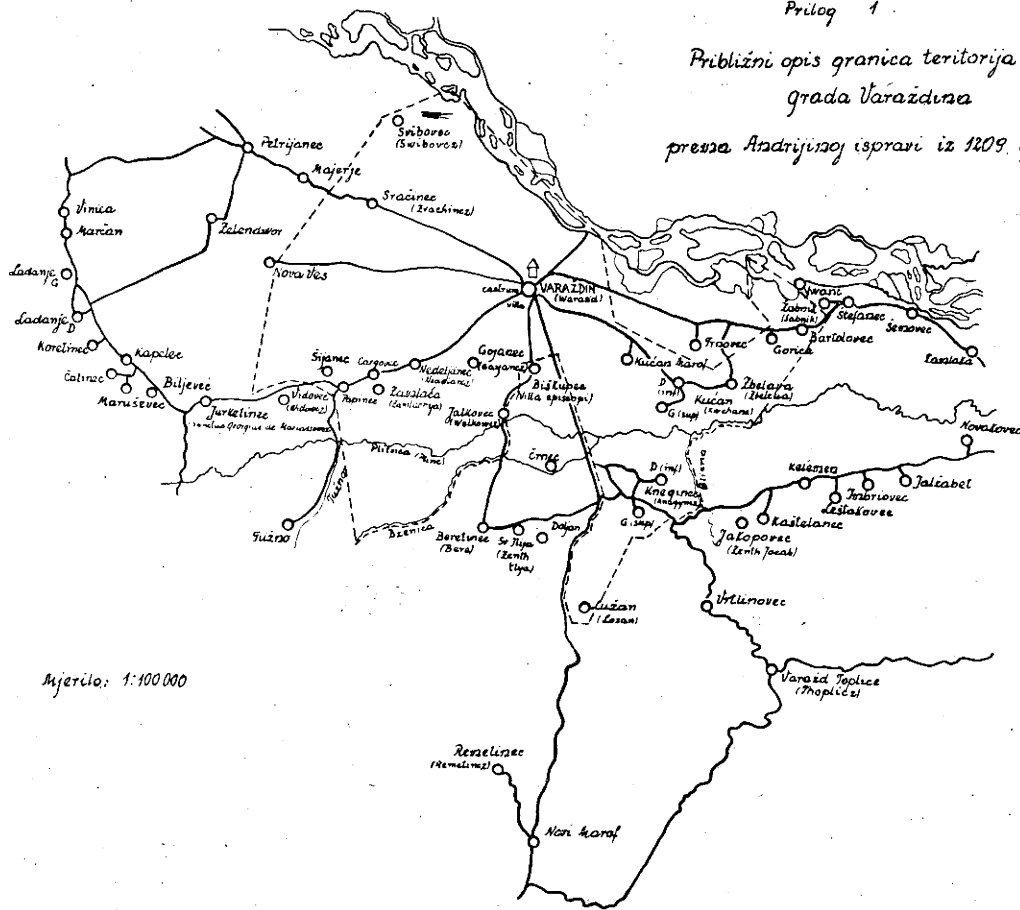
Zur gänzlichen Überzeugung, dass der problematische Freibrief auch ein materielles Falsifikat ist, führt den Autor die Rekonstruierung der Struktur der Landbesitze in der engeren Umgebung von Varaždin darauf, nachdem sich innerhalb der rekonstruirten Grenzen, noch viele andere Landbesitzer befanden.

Endlich, die Zeit der Entstehung des Falsifikates mit seinem historischen Ziel verbindend, verwirft der Autor die These Tanodis über den Beginn des XIII. Jahrhunderts, und stellt die Hypothese von der ersten Hälfte des XV. Jahrhunderts auf, und zwar die Jahre zwischen 1407—1428. Zu dieser Zeit führte die Stadt Varaždin die letzten Prozesse, genau über so viel Landes-territorium, wie es dieses Falsifikat einerseits beschreibt; und anderseits wurde im Jahre 1407. das letzte mal der echte Freibrief Belas bestätigt, und im Jahre 1428. erscheint dieses Andreische Falsifikat. Dieses Falsifikat erhält im Jahre 1442., durch Ulrich Grafen von Cilli seine rechtliche Publizität.

Die Lösung des Problems über die Echtheit des bis heute erhaltenen Andreischen Freibriefes ist nur von formellem Charakter. Der authentische Freibrief Belas hat uns nämlich im Jahre 1220. zur Kenntnis gebracht, dass König Andreas tatsächlich Varaždin das Recht einer freien und königlichen Stadt erteilt hat und erwähnt, dass dieser Freibrief verbrannt ist. Trotzdem bleibt Varaždin die erste Ansiedlung der »hospites« mit dem Freibrief einer freien und königlichen Stadt des mittelalterlichen Slavoniens.

Prilog 1

Približni opis granica teritorija
grada Varaždina
prema Andrijičinj ispravi iz 1209. godine

Mjerilo: 1:100 000

IOBAGIONES CASTRI VARASDIENSIS

Godina 1236.

Nezdesth	Domaldus	Wichet	
Zwethan Supell	Iwan	Wychen	Domasc
	Wlkoziaw	Wlchyna	

Godina 1258.

Nezdusa	Pousa	Mancha	Rynk	Isan
Martinus Wolpoth	Paul	Ioachim	Rynchiz	Vlchik
Thoma	Orobina	Ata	Zwlch	
Fulcumar Damasc	Wolchuzlo	Acuzlo	Martinus	
	Demetrius			

Godina 1344.

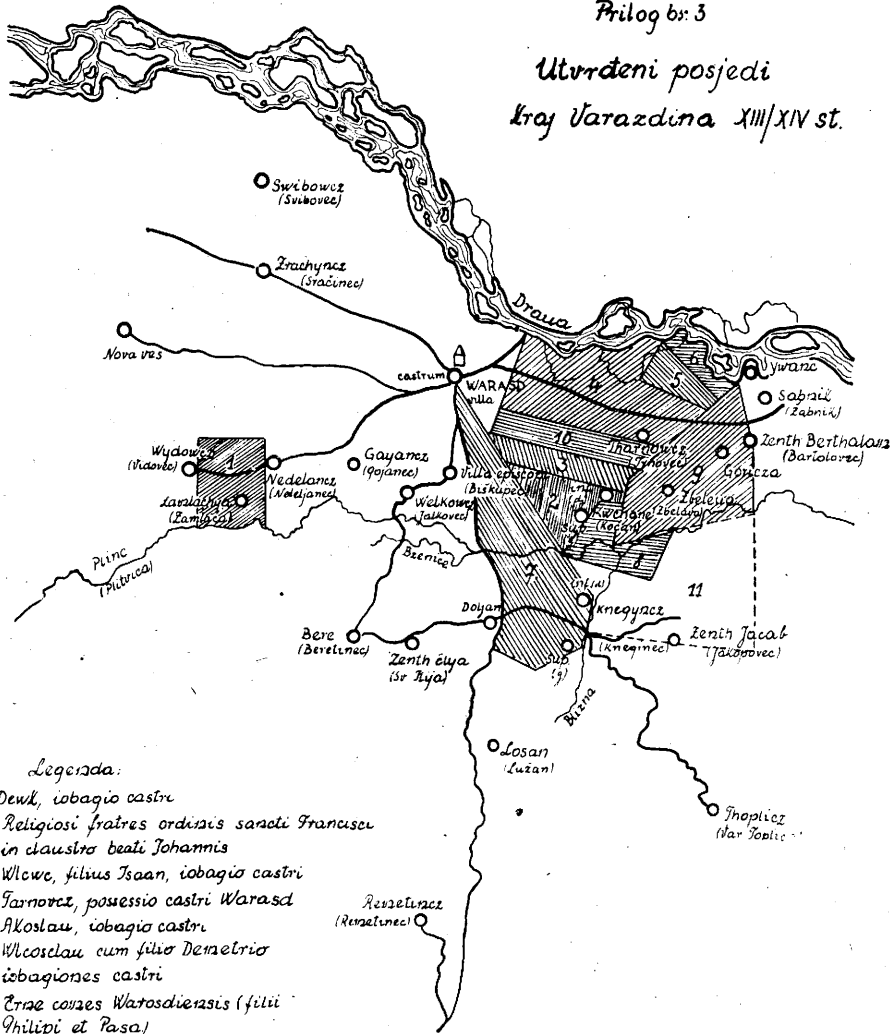
Dawk, iobagio castri sine hereda decessus

Godina 1470.

condam Iwar, iobagio castri

Prilog br. 3

Utvrdjeni posjedi
Kraj Varazdina XIII/XIV st.

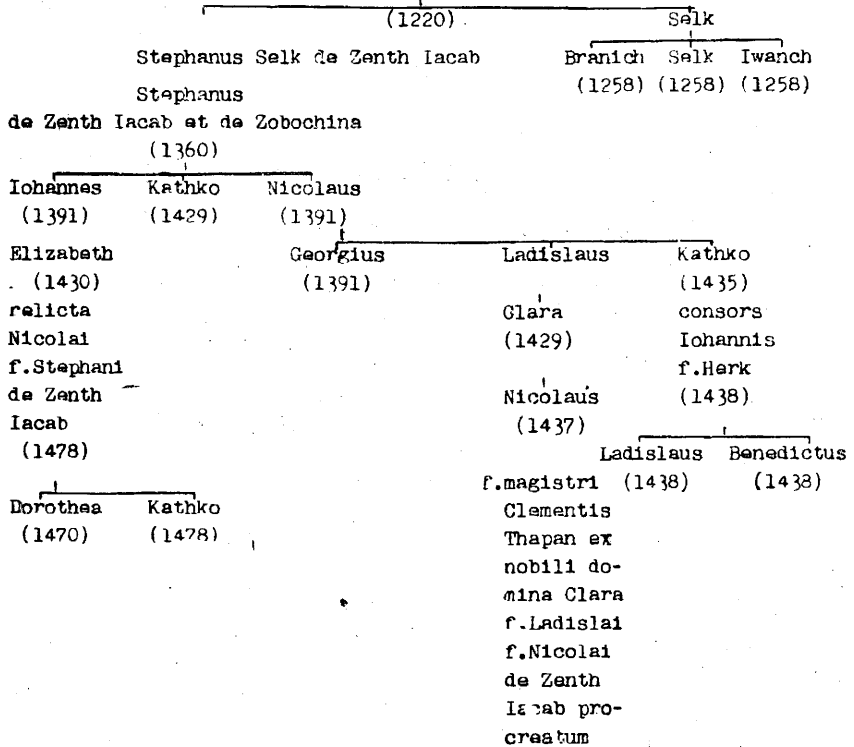

Legenda:

- 1 Dowl, iobagio castru
- 2, Religiosi fratres ordinis sancti Francisci
in claustru beati Iohannis
- 3, Wlowe, filius Isaan, iobagio castru
- 4, Tarnovez, possessio castru Warasd
- 5, Akoslau, iobagio castru
- 6, Wlcoslau cum filio Demetrio
iobagiones castru
- 7, Erac comes Warasdienzis (filii
Philipi et Pasa)
- 8, Iobagiones castru generacionis Prouch
- 9 Filii Sell
- 10 Filii Lodozzeni, iobagiones castru
- 11, Sell de Zenith Jacab

Z E L C O

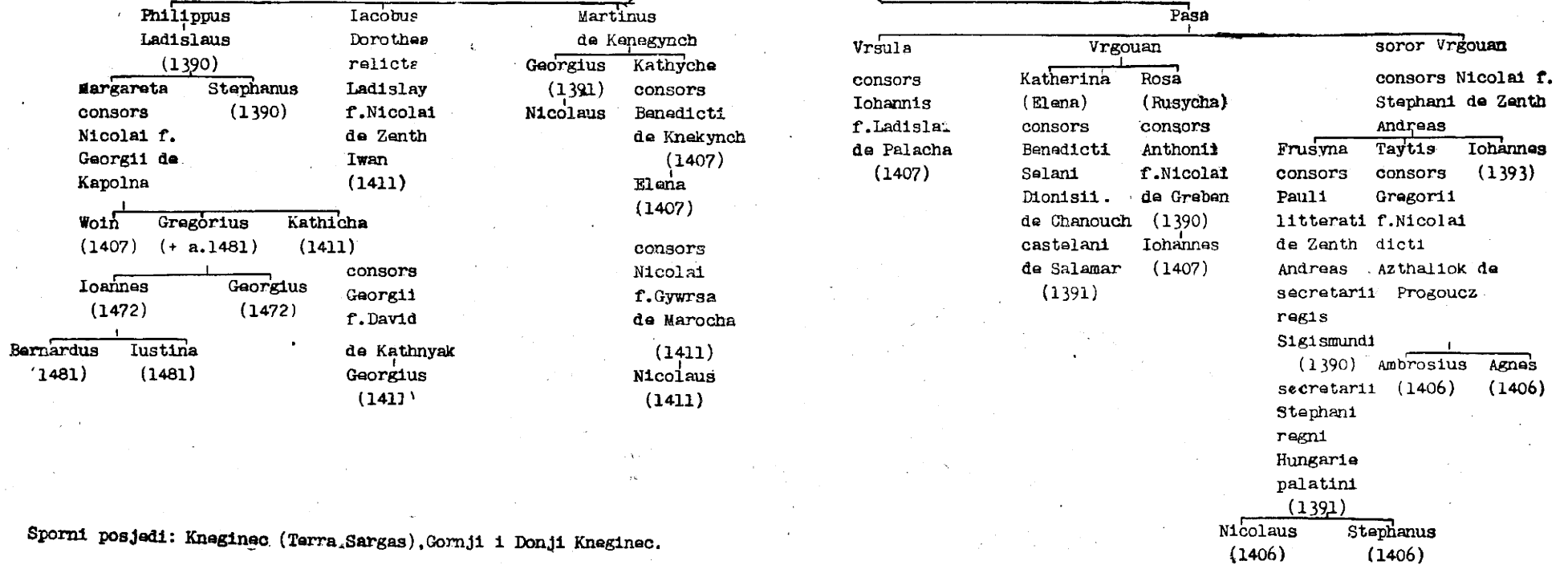
terrigana

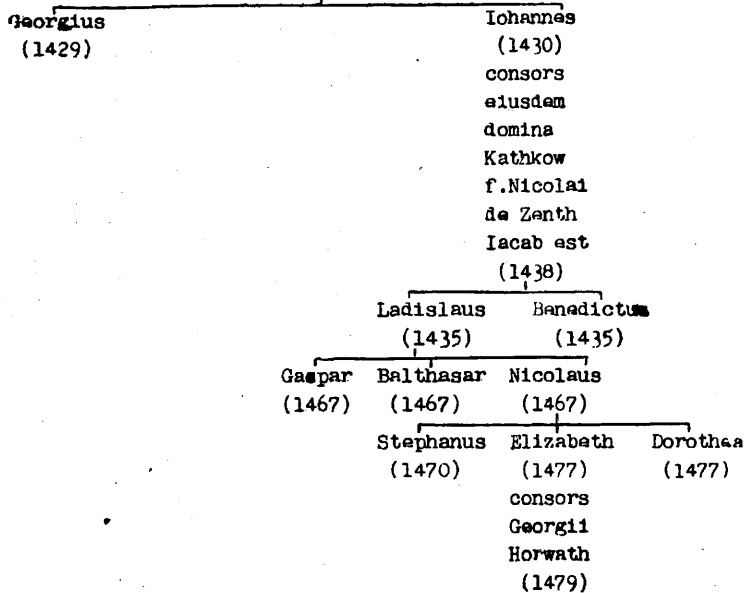
Spomni posjedi: dijelovi zemalja uz Jakopovec, dijelovi zemalja uz Zhalavu, dijelovi zemalja uz Goricu (Goričan), dijelovi zemalja uz Žabnik, dijelovi zemalja uz Jalkovec (nakon rodbinskih veza s Herkovima).

ERNĀ
comes varasdiensis
(1251)

Parys
comes
(1311)

HERK DE ZAYEZDA

Sporna posjedi: dijelovi zemalja uz Vidovec, dijelovi zemalja uz Jalkovec, posjed Jalkovec u cjelini, dijelovi zemalja uz Zabnik, Zbalavu, Goricu i Jakopovec (nakon rodbinskih veza s porodicom Selk)

Stephanus de Zenth Berthalam

Anthoniys (1429)	Benedictus (1429)	Georgius (1429)
Valentinus (1472)		

Myketich de Zenth Berthalam

Ivan		
Marcus (1435)	Emericus (1435)	Franciscus (1435)

De Zenth Berthalam

Oswaldus Barnabas (1435)	Paulus Michael (1435)	Mathias (1435)	Petrus Nicolaus
	Thoma (1435)	Stephanus (1435)	filii Nicolai (1435)
		Margaretha (1435)	

Sporni posjedi: dijelovi zemalja uz Bartolovac, Bartolovac u cjelini.

Iohannes de Ludbrah

Georgius
(1429)

Stephanus de Lidoregh

Nicolaus (1429)	Andreas (1429)
--------------------	-------------------

Sporni posjedi: dijelovi zemalja uz posjed "Zwynusa"

I

Antonius de Gereben f. Nicolai(?)

(1407)

consors eiusdem

Rusynth, f. Orgowan

est. Relicta Nicolai

(1435)

<u>Georgius</u>	<u>Iohannes</u>	<u>Margaretha</u>
(1430)	(1430)	(1430)

<u>Iacobus</u>	<u>Stephanus</u>	<u>Nicolaus</u>
(1435)	(1435)	(1436)

II

Lorandus de Gereben

Hermanus

(1429)

<u>Stephanus</u>	<u>Andreas</u>	<u>Gabórko</u>	<u>Gaspar</u>
(1435)	(1429)	(1435)	(1435)

III

Nicolaus de Gereben

<u>Nicolaus</u>	<u>Andreas</u>
(1430)	(1435)

IV

Nicolaus de Gereben

<u>Georgius</u>	<u>Iohannes</u>
(1435)	(1435)

Ladislaus
(1435)

Sporni posjedi: Knežinec (nakon rodbinskih veza s potomcima župana Erne),
dijelovi zemalja uz Lužan, Zamlača.